

Christer Lilliehöök
Villa Maria
1824 Caux

Författaren —

HUGH P. ELLIOTT, tjänstgjorde under 26 år inom den engelska kolonialadministrationen i Nigeria och därefter 7 år i det självständiga Nigeria som statssekreterare i olika departement och som rådgivare till östra Nigerias regering.

Han har också varit en längre tid i Kenya och Etiopien och nyligen besökt Rhodesia flera gånger där han har många vänner bland svarta och vita ledare i landet.

ZIMBABWE
— mörker och gryning

HUGH P. ELLIOTT

IDÉ och KULTUR

© HUGH P. ELLIOTT, 1978

Originalalets titel: DARKNESS and DAWN in ZIMBABWE

Översättning: Finn Harald Wetterfors

Trycktjänst, Karlstad

ISBN 91 85400 04 1

Situationen förändras snabbt i ett land som befinner sig i en så radikal omvandlingsprocess som Rhodesia-Zimbabwe. Nyheter når oss dagligen som ändrar bilden av vad som försiggår där.

Föreliggande skrift publicerades i London i december 1978. Sedan dess har en av de personer, vars historia återges här, mördats.

Frågan om Zimbabwes framtid har engagerat FN och världsoptionen så länge nu att alla bidrag till en fullständigare belysning av den är av värde.

Uppgifterna växlar om vilken ledare i den pågående uppgörelsen som har folkets förtroende mer än andra. Ändå är väl enigheten stor utanför Zimbabwe när det gäller förhoppningen om en genomförd och varaktig demokrati för hela folket. Att den förutsätter riktiga politiska lösningar är uppenbart. Och de måste, som författaren understryker i slutkapitlet, överlämnas åt landets innevånare.

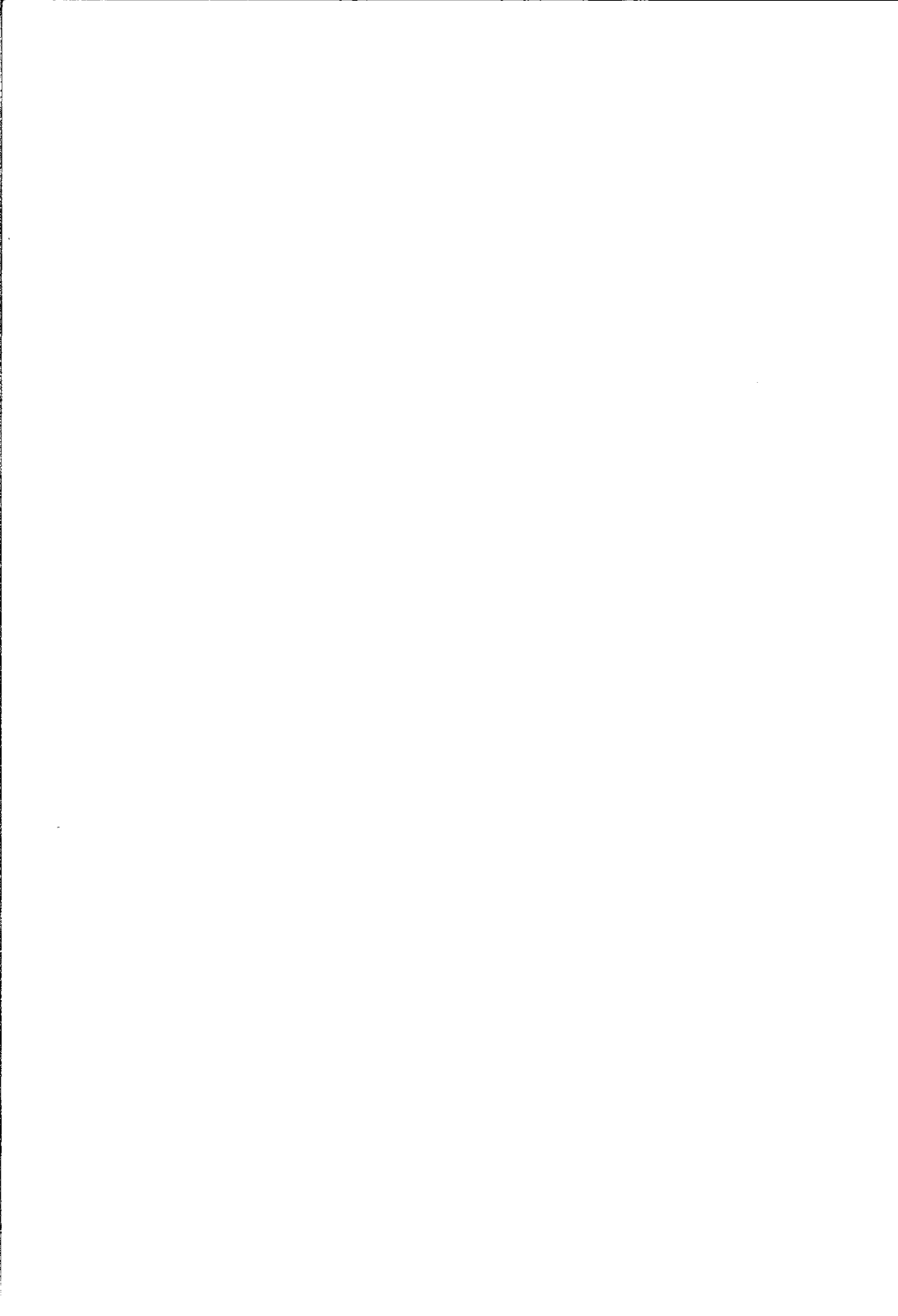
Men det vore samtidigt naivt att tro att folk kan genomlida en så uppslitande kris som Zimbabwes och sedan börja på nytt utan att de djupa sårerna av misstro och fiendskap helas och ett förtroende mellan individer och folkgrupper, mellan ledare och ledda byggs upp.

Det är om den avgörande frågan den här skriften handlar. Att författaren till skillnad från många andra inte nöjer sig med att analysera problemen utan presenterar en rad exempel på rhodesier, svarta och vita, som redan tagit viktiga initiativ för samlevnaden i ett framtida Zimbabwe gör bara hans framställning så mycket mera konkret. På en sådan grund kan det nya samhället, med nödvändiga politiska, ekonomiska och sociala förändringar resas.

Som framgår av de första och sista kapitlen vänder sig författaren främst till en engelsk publik. England står i ett särskilt förhållande till Rhodesia. Men också bland svenskar är engagemanget för södra Afrika starkt. Det har därför känts angeläget att — utan ändringar — göra denna skrift tillgänglig för svensk publik.

Stockholm i februari 1979

Översättaren

Innehåll

1	Förord	9
	Är det för sent?	
2	"Vi är alla lantbrukare — vi måste samarbeta"	11
	Gary Magadziri, ordf. för det afrikanska lantbrukarförbundet	
3	Vit jordbrukare söker kontakt med gerillan	13
	Tim Peech's erfarenheter	
4	Brobyggaren	16
	Arthur Kanoderekas riskfyllda kamp	
5	Rebellerande son	21
	Alec Smith om "att lägga grunden till katedraler"	
6	Vad skall ske med universitetet?	25
	Studenter som prövar en annan väg än våld	
7	En professor gör något oväntat	28
	Resultatet av Desmond Readers uppgörelse	
8	"Ett nytt samhälle, där alla är fria"	30
	Brevväxling mellan nationalistledare och f. d. finansminister	
9	Svar på tal	33
	Eneas Mandinyenya tar itu med vita grannfarmare	

10	Från snabbköp till scengolv Steven Sibares inflytande i en vit stadsdel	35
11	"En förmån att få leva i Rhodesia" Don och Penny Barnett finner en ny användning för sitt hem	38
12	"Varför lyssnar ni så mycket på dem som är utanför Rhodesia?" Champion Chigwidas öppna brev till England	42
13	Vem skall visa vägen? Eddie Cross säger ifrån om segregationen i skolorna	46
14	"Vi kan inte fortsätta så här" En afrikansk lantbrukare berättar	47
15	"Samvetets kabinett" En grupp som tänker annorlunda	51
16	En ny dimension av diplomati — X-faktorn Vad mer kan England göra?	54

Jag har många vänner att tacka för hjälp med att samla materialet till dessa kapitel liksom många goda förslag. Särskilt tänker jag på Henry Macnichol i Rhodesia, Peter Hannon genom hans bok "Southern Africa — What Kind of Change?" och The Times och Christopher Paterson (kapitlet om Tim Peech).

Författaren

1 Är det för sent?

Syftet med att samla föreliggande historier från Rhodesia är ett enda — att ge hopp, den faktor som behövs mer än någonting annat i all diskussion om framtiden för detta vackra land och dess olika så utvecklingsdugliga folk.

Vi har inte sett mycket av hopp i nyheterna på senare tid. "Rhodesia — varför är det för sent?" löd rubriken på en vederhäftig artikel nyligen. Medan kriget intensifieras och grymheterna tilltar, blir analyserna alltfler, i vilka skulden för det nuvarande tillståndet utportioneras och profetior uttalas för det fruktansvärda inbördeskriget och den anarki som Rhodesia står på randen av. Den engelske utrikesministern, David Owen, har enligt meddelande den 27 sept. 1978 sagt, att "kriget snart inte längre kan hejdas", om inte en lösning kan nås genom förhandlingar. Han har förvisso rätt.

Den ofrånkomliga verkligheten är att 3.000 människor dödats under de tre första kvartalen av 1978 — mer än 10.000 sedan krigets början — och att genomsnittet döda pr dag stigit från 8 till 30 sedan överenskommelsen av den 3 mars 1978. När detta skrives tyder allt på att alla sidor är mera beslutna än någonsin att demonstrera sin styrka.

Men det är inte hela bilden. Samtidigt med nyheterna om alla tragedier och all blodsutgjutelse som tidningarna dagligen förser oss med håller någonting av bestående vikt på att hända, något som pekar på en annan dimension av de problem som verkar så olösliga.

Alla parter i den rhodesiska problemhärvan — inklusive England — kommer att behöva en extra dimension av tro, hopp och medkänsla för att det skall bli en fredlig lösning och en övergång till

majoritetsstyre i ett Zimbabwe med nya utvecklingsmöjligheter. Men hur kan det ske inför till synes oöverstigligen svårigheter?

Många experter sysselsätter sig intensivt med frågan. Må de lyckas! Det behöver knappast sägas att mera än bara Rhodesias framtid hänger på om de lyckas eller ej. Hela Afrika — kanske maktbalansen i hela världen — kommer att påverkas därav.

Erfarenheterna i denna bok ger en antydning. Inställningen hos människor håller på att ändras. Det är det hoppande.

Om människors attityder kan förändras, då kan den onda cirkeln av hat, hämnd och fruktan som leder till större grymheter på båda sidor brytas. Det är en faktor som ofta glöms bort av diplomaterna när de försöker foga ihop ett pussel, där bitarna helt enkelt inte passar in, hur uthålliga och uppfinningsrika de än är.

En helt annan fråga är om dessa människor kommer att lyckas med att i tid hindra Rhodesia från att falla ned i avgrunden. Det får framtiden utvisa. Men genom de nya relationer som på ett mirakulöst sätt håller på att växa fram emellan läggs grunden på vilken det nya Zimbabwe måste vila. Genom sitt mod och sitt ledarskap kanske de ändå kan bringa en enande faktor in i den nuvarande krisen, där så många andra initiativ inte lett till några resultat.

Det är inte för sent för ett under i Rhodesia. Men kanske för sent för allt annat.

2 "Vi är alla lantbrukare — vi måste samarbeta."

Gary Magadziri, ordförande för det afrikanska lantbrukarförbundet

Rhodesias jordbruk utmärks av en enastående kvalitet och produktivitet. Majstypen med beteckningen SR 52, som utvecklats i landet, har slagit alla tidigare rekord tre gånger under senare år. Den rhodesiska bomullen, som handplockas och skördas med maximal arbetsstyrka inbringar världsmarknadens högsta priser. Biffproduktionen, som är av bästa kvalitet, går på export till andra delar av Afrika. Sockerindustrin, som är förlagd till lågländerna, sysselsätter 40.000 människor. Produktionen av sojabönor ökar. Angränsande afrikanska länder är i stort behov av den sakkunskap inom jordbruket och de produkter som Rhodesia kan exportera.

Det finns två lantbrukarorganisationer — de vita rhodesiska lantbrukarnas riksförbund (RNFU) med 6.200 medlemmar och afrikanernas lantbrukarförbund med 9.000 medlemmar. Medlemmarna i det senare driver kommersiellt jordbruk till skillnad från jordbrukarna i stamreservaten, som endast är självförsörjande. Mycket beror på vilket samarbete som kan etableras mellan dessa båda grupper.

Gary Magadziri är ordförande för afrikanernas lantbrukarförbund. Han äger två effektivt skötta gårdar, men på grund av kriget är svårigheterna stora. Trots att 102 av hans kor antingen stulits eller slaktats av tjuvar tror han på jordbrukarnas framtid.

Nyligen anordnade Magadziri ett symposium kring temat "Jordbruk i ett framtida Zimbabwe". Vid det lades tyngdpunkten på nödvändigheten av att vidmakthålla det kommersiella lantbruket, landets viktigaste livsmedelsleverantör, och på behovet av att behålla vita jordbrukare i Zimbabwe.

Han har själv utstått lidanden. Han talar inte mycket om det, men en kväll berättade han i ett hem i Salisbury hur hans familj fått känna på kriget:

"Min svärfar har just blivit så illa åtgången av säkerhetsstyrkorna att han vårdas på sjukhus. Min fru har fått en hjärtinfarkt på grund av

vad som hänt. Nu har också två av mina afrikanska förmän på gården bortförts av gerillan, därför att jag, som de säger, samarbetar med den vite mannen. Men jag vet att bitterhet bara kommer att förvärra det hela. Jag tror att det finns en högre plan för Zimbabwe, och jag vill fortsätta med att försöka finna den planen."

En dag beslöt han att informera sin förbundsstyrelse att han tänkte ta kontakt med RNFU. En del av hans kolleger brännmärkte honom som "överlöpare". Men han svarade: "Vi är alla lantbrukare — vi måste samarbeta." Han fullföljde sina intentioner. Resultatet har blivit ett nära samarbete mellan ledarna för de två riksförbunden.

Frågan om jord och jordfördelning kommer att inta en central roll i landets framtid. Ett nytt tänkande måste växa fram. Jordbruksministern inbjöd P. D. Abrams, tidigare stf. chef i Kenyas jordfördelningsdepartement, att tala till 70 tjänstemän i land- och jordbruksdepartementet i Salisbury. Vid mötet, som leddes av ministern för landfrågor, talade denne nu pensionerade engelske ämbetsman, som är kenyansk medborgare, om den fredliga revolution som ägt rum i Kenya. Genom den har 1.324 vita gårdar uppköpts och de 108.225 hektar som därigenom blivit fria odlas nu av 60.000 afrikanska jordbrukare. Han talade också vid andra möten som anordnats på universitetet av RNFU.

Den nuvarande övergångsregeringen har ägnat frågan uppmärksamhet. Den har framlagt en 10-årsplan för att ställa 3.439.950 hektar otillräckligt brukad jord, som nu ägs av vita, till afrikaners förfogande.

3 Vit jordbrukare söker kontakt med gerillan

Tim Peech's erfarenheter

Författaren till nedanstående artikel, som publicerades i "The Times" 11 aug. 1978 är bokförläggare i London, och hade nyligen återvänt från ett privat besök i Rhodesia.

Machekedistriktet 11 mil öster om Rhodesias huvudstad, Salisbury, ligger kring vattendelaren mellan bifloderna till Zambezi- och Saba-floderna. Det är rikt på tobaksodlingar och kreatursuppfödning. Gårdarna utbreder sig 5 mil norr och söder om järnvägen mellan Salisbury och Umtali och gränsar i norr till ett av de tätast befolkade stamområdena i Rhodesia, Mangwendereservatet.

För ett och ett halvt år sedan var både svarta och vita i distriktet pessimistiska om framtiden. Gårdar, butiker, skolor och landsvägs-transporter utsattes ofta för anfall. Kontakten mellan raserna var nästan obefintlig. Detsamma gällde kontakten mellan afrikanerna och deras egna grannar i stamområdena.

Mangwendedistriktet har varit ett oroligt område ända sedan mitten av 50-talet, då hövdingen där avsattes till följd av felaktiga beslut. Det har blivit starkt infiltrerat av gerillan, och detta ledde till mordet på missionsstationen i Musami 3 mil därifrån.

Efter den s. k. inre lösningen den 3 mars har läget förändrats mycket tack vare en enda mans ansträngningar, 31-årige Tim Peech, en välkänd tobaksodlare.

Peech, som var en ledarbegåvning, var optimistisk om de vitas framtid i ett självständigt Zimbabwe och bildade tidigt förra året "Machekes lokala försvarsenhet". Han var övertygad om att den försämrade tryggheten i området i hög grad berodde på att lantbrukarna under långa perioder var inkallade till militärtjänstgöring i andra delar av landet. Hans nya plan för att trygga säkerheten gick ut på att alla lokala säkerhetsstyrkor skulle sammanföras, så att den nationella värnplikten skulle skäras ned samt att mindre enheter av vita och svarta reservpoliser skulle överta det fulla ansvaret för

säkerheten i varje område. Så snart de nya planerna väl sattes i verket fungerade de med stor framgång och under mer än fyra månader förekom ingen ny attack.

Efter den "inre lösningen" i mars satte Peech igång med konstruktiva åtgärder för fred. Mottot skulle inte vara "uppsöka och döda" utan "uppsöka och diskutera" som han sade. Han engagerade sig politiskt i stamområdena, och trots hotelser från människor i trakten anordnade han flera möten av vilka det största samlade 500 i den lokala ölhallen.

Han gjorde klart att de vita lantbrukarna ville ha fred och bygga upp förtroende på gräsrotsnivå. Framför allt ville de lämna sina uniformer och börja bruka sina gårdar på heltid igen. Gensvaret till hans tal var uppmuntrande.

Efter dessa indabas — möten — bad Peech biskop Muzorewa komma till byn Mukarakate och tala den 9 juni. 2.000 människor mötte upp.

Det blev en stor framgång mot bakgrund av att regerings- och nationaliststyrkor endast fem månader tidigare varit inbegripna i våldsamma strider i just det området.

Nu började Peech inse att han måste komma i direkt kontakt med gerillastyrkorna. Han arbetade oupphörligt, genomkorsade stora områden omkring 30 gånger i syfte att "uppsöka och diskutera". Hans ansträngningar bar frukt och så småningom började afrikanska barn vinka till de lokala försvarsgrupperna på väg genom stamområdena och t. o. m. be att få åka med. "Fria zoner" upprättades och förtroendet började återvända.

Peech var fast besluten att vidga sektorn för fredsanssträngningarna. Han visste att tiden höll på att rinna ut och att hans arbete blev allt farligare med varje dag som gick.

Den 13 juli var han på väg tillbaka i sin lastbil med två vaktmän på sin gård från en diskussion med en gerillagrupp i trakten. Han hade fått veta att en ny grupp börjat operera i området men själv inte lyckats få kontakt med den. Därför beslöt han att försöka i ytterligare

en by. Det visade sig att den nya gruppen befann sig där, och den öppnade eld när de närmade sig.

Vakterna trodde han var död men ett radiomeddelande uppsnappades senare: han fortsatte sina samtal och man skulle inte försöka få kontakt med honom förrän följande dag. Tre dagar senare påträffades hans kropp ett par km längre bort, och det var uppenbart att han vapenlös och utan eskort hade blivit slagen till döds med påkar, mycket snart efter det sista radiomeddelandet.

Peech's medverkan till fred och säkerhet vittnade om ett ganska unikt mod, men hans del av landet är inte den enda där man uppnått nya relationer. I två områden som jag känner till, ett norr och ett sydost om huvudstaden, har traktens folk lyckats åstadkomma eld-upphör-zoner.

Peech blev vid upprepade tillfällen ombedd att besöka andra områden för att stödja vidare insatser. Utan tvivel finns det — trots tragedin — tillräckligt med hopp och beslutsamhet för att fullfölja ansträngningarna.

CHRISTOPHER PATERSON

Utdrag ur ett brev till "The Times" av parlamentsledamoten Maurice Macmillan, den 14 aug. 1978.

Sir,

Den gripande redogörelsen i "The Times" förra fredagen om Tim Peech's insats och död visar hur mycket som kan göras och görs för att bygga förtroende mellan svarta och vita på "gräsrotsnivå". Framgången för hans "nya plan" och hans metod att "uppsöka och diskutera" med gerillan pekar på en väg framåt...

Trots sin framgång mötte han döden under förverkligandet av sina idéer. Hans änka har med stort mod och en utomordentlig vilja att förlåta visat sig beredd att fortsätta hans arbete ändå, därigenom att hon vill söka upp dem som mördat hennes man, inte för att förgöra

dem utan för att diskutera framtiden med dem. Jag hoppas att andra rhodesier, svarta och vita, kommer att visa samma prov på tro på landets framtid som hon gjort...

Högaktningsfullt
MAURICE MACMILLAN
"House of Commons"

4 Brobyggaren

Arthur Kanoderekas riskfyllda kamp

Pastor Arthur Kanodereka är metodistpräst med ett robust skägg, glasögon, ett stort skratt och en alert förmåga att rida ut fräna debatter med hårt slående argument. Han har råkat in i många besvärliga situationer. Han var sin kyrkas distriktsföreståndare i nordöstra delen av landet där gerillakriget började. Han blev pastor för den afrikanska stadsdelen Harare i Salisbury, en verklig politisk brännpunkt och sedan medlem av styrelsen för det Afrikanska nationalrådet (Muzorewas parti) som senare fick beteckningen UANC.

När övergångsregeringen bildades genom överenskommelsen av den 3 mars 1978 var han partikassör för UANC. Han var också distriktsföreståndare för Salisbury-distriktet inom metodistkyrkan (svarta och vita) — en post som han fortfarande uppehåller. Han fick också uppdraget som ordförande för den kommitté inom UANC som hade till uppgift att hålla kontakt med gerillans män för att förmå dem att sluta slåss och bege sig till de s. k. no-go-områdena. Början på detta arbete var lovande men han har sedan dess råkat in i svårigheter med sitt parti för sin öppna kritik och uteslöts därför ur UANC tillsammans med andra "dissidenter". Men han följer en djärv självständig linje. Han är vida känd och respekterad av många

inom alla partier och stammar och har nu satt igång en ny fas att försona oförsonliga element och avvärja hotet om inbördeskrig — ofta med stora personliga risker.

Arthurs far hade varit predikant, och därför var det naturligt för honom att vilja gå i dennes fotspår. Han studerade vid ett prästseminarium med enbart svarta elever, så han var inriktad på att som präst sörja endast för de svarta. Han hade ingen kontakt med vita och önskade det inte heller.

”Jag studerade historia och lärde mig vad den vite mannen gjort”, berättade han. ”Visst kan väl engelsmännen ha höjt oss som folk, men sedan lät de oss stanna i förtryck. Jag började anse att jag hade rätt att hata. Jag fann bibelställen som rättfärdigade min vrede och ansåg det vara min plikt som präst att ta mig an mitt folks sak.”

Han sändes av sin kyrka till Mount Darwin-distriktet, där kriget bröt ut. Hans sympatier låg hos gerillan. Kontakterna med den ledde till att han blev arresterad tre gånger av säkerhetsstyrkorna. Fängelsevistelserna och de hårda förhören gjorde honom bitter. Men vid andra tillfällen hade han en annan mening än gerillasoldaterna. En gång anföll de en by och dödade en gravid kvinna. Han reagerade starkt emot det och sade det i sina predikningar. Gerillan försökte få tag på honom, och han fick veta det. Eftersom han visste var deras läger låg sökte han då upp dem och tillsammans diskuterade de igenom frågan.

Efter sju års tjänst i Mount Darwin-distriktet blev han förflyttad till Harare, Salisbury. Han hade sett både svarta och vita dödas och han frågade sig om det kunde vara Guds vilja. Fortfarande bitter och förvirrad blev han i juni 1975 inbjuden att delta i en internationell konferens för moralisk upprustning som hölls i universitetet i Salisbury.

”Jag ville inte acceptera,” berättar han. ”Jag hade hört att moralisk upprustning mjukade upp oss nationalister. På samma sätt varnades jag senare av reaktionära vita för att det var något kommunistiskt. Men min fru vädjade till mig att ta reda på vad det verkligen var.

Kanske hon ville att något skulle hända med mig. Kanske hon tänkte på hur mycket min bitterhet kostade henne och barnen."

Kanodereka satte sig längst bak i salen och lyssnade. Han kände igen flera svarta nationalister bland deltagarna och till sin förvåning också flera högt uppsatta vita rhodesier, bland dem också konservativa element. Han lyssnade till talare från vitt skilda länder. Bland dem var svarta och vita från Sydafrika. Den revolutionära övertygelse de bekände sig till intresserade honom. Han fick tillfälle att träffa dem vid måltiderna.

Den tredje dagen begärde han ordet. Han berättade om sina erfarenheter från Mount Darwin-distriktet och vad som låg bakom hans bitterhet. "Men jag har träffat vita här som verkligen känner för mitt land," fortsatte han, "människor som har en vision för det och dessutom för min andel i att finna Guds plan för det. Jag tänker pröva experimentet att söka ledning från Gud varje morgon." Han höll fast vid sitt beslut. Som en följd började han för första gången förstå att hans kallelse som präst gällde de vita i Rhodesia lika mycket som de svarta.

Han talade också med sin fru om många saker och familjen upplevde en ny slags enighet. Tillsammans började man och hustru besöka andra. Som han själv uttryckte det: "Vi kan söka upp vem som helst nu, därför att vår egen familj blivit sammansvetsad."

För det tredje bjöd han in Alec Smith, son till Ian Smith, till sin kyrka för att tala till sin afrikanska församling. Stämningen i kyrkan var spänd. Samma vecka hade 13 människor i Harare skjutits ned av polisen under ett upplopp. "Jag tog en stor risk. Att bjuda in premiärministerns son just då var att bädda för bråk. I kyrkan satt den kvällen flera ungdomar som trodde på våld som den enda lösningen. Jag var rädd."

Trots detta fullföljde Kanodereka sin övertygelse och misstänksamheten bland de närvarande försvann. Detta tillfälle visade sig senare bli en början till en vänskap mellan Arthur och Alec som ledde till samarbete på många sätt. De reste bl. a. till Sydafrika och

talade tillsammans på universitet, i föreningar och med politiska ledare. Också i Rhodesia talade de från gemensamma plattformar.

Allteftersom kriget trappades upp fick Arthur Kanodereka tankar på att försöka ett nytt experiment. Han sände ut en allmän inbjudan till alla, oberoende av grupptillhörighet, att komma till hans kyrka varje söndagskväll för att be för landet och söka ledning från Gud för vad man skulle göra härnäst. Gensvaret från både svarta och vita var stort. Tvärs över gatan från kyrkan ligger stora bostäder för ogifta svarta arbetare — det var ofta där den första gnistan slog upp som ledde till demonstrationer mot de vita eller till fejder mellan olika svarta grupperingar. 7—800 kom varje söndagskväll. En del stödde gerillan ute i bushen. Andra var inkallade i säkerhetsstyrkorna. "Efter tre söndagar måste jag fråga församlingen om den ville vi skulle fortsätta på det här sättet. Varenda hand, svart som vit, sträcktes upp till ett 'ja'," berättar han och fortsätter:

"Vi är försiktiga med predikningar. De kan lätt dra iväg med församlingen åt fel håll. Svarta och vita präster kan lätt använda tillfället till att ge luft åt sina egna idéer. Innan man vet ordet av har det bara uppstått mera splittring. Nej, vad människor behöver lära här är hur vi ger Gud högsta makten i vårt land."

Kanodereka har ofta blivit hotad av extremister. En bensinbomb slängdes en dag mot hans hus. Ungdomar från en eller annan partigrupp söker upp honom och vill att man skall gripa till våld gentemot något som den andra sidan gjort. "Jag säger åt dem", brukar Kanodereka säga, "att söka upp de andra och tala ut med dem i stället för att slå ner dem. På det sättet är chansen mycket större att de ändrar på sig. Och de följer mina förslag."

När han hade blivit ordförande för kommittén för kontakten med gerillan lämnade han ofta Salisbury på farliga uppdrag. Representerer för gerillan uppsökte honom också hemma. Genom hans och kommitténs arbete övertalades hundratals unga gerillasoldater under månaderna efter "3:e mars-avtalet" att upphöra med stridigheterna och uppsöka s. k. no-go-områden. Där behöll de sina vapen men avvaktade situationen. "Sluta slåss. Det är ingen mening med

att fortsätta dödandet. Smith har lovat att dra sig tillbaka den 31 december. Låt oss se tiden an och om han kommer att hålla vad han lovat", var vad de uppmanades till. Kanodereka samlade in pengar för dessa soldaters uppehälle.

Folk litar på Kanodereka, därför att de vet var han står, han säger vad han tänker. Han är känd av många vita ledare och lägger inte band på sin mening i överläggningar med vita regeringsmedlemmar ur Rhodesiska Fronten.

"En gång fick vi ta emot sex flickor, unga gerillasoldater från bushen. De var sårade och sändes till oss med kulor i kroppen", berättar han. "Min fru är inte sjuksköterska så vi behövde en läkare. Om vi sänt dem till sjukhuset skulle de ha fått vård och sedan blivit arresterade. Att vårda dem hemma var olagligt. Jag blev tvungen att ringa myndigheterna och fick kontakt med den högste vite ämbetsmannen. Han trodde på vad jag sade och sände oss en läkare. Vi fick tillåtelse att vårda flickorna hos oss. Min fru gav dem injektioner. Efter tre veckor var de krya nog att ge sig av igen och jag fick myndigheternas tillstånd att sända dem tillbaka till bushen."

Han satte också igång en handelsskola för arbetslösa ungdomar och "föräldralösa skolbarn". Många barn vars föräldrar dödats eller som blivit skilda från sina familjer genom kriget har sökt sig till Salisbury i hopp om hjälp. En del har först anslutit sig till gerillan men sedan flytt från den. Andra har folket ute i byarna sänt till staden sedan de hittat dem kringstrykande i bushen. Många är halvnakna och halvt ihjälsvultna när de kommer. Kanodereka och hans fru har tagit sig an 550 barn nu, funnit nya hem, mat och kläder åt dem. De har också anställt lärare för deras utbildning och yrkesutbildning.

Efter avskedandet av den svarte justitieministern Byron Hove från övergångsregeringen har Kanodereka allt klarare sagt ifrån att regeringen inte vidtagit tillräckligt snabba och konkreta åtgärder för att övertyga gerillan om att den siktar till ett verkligt maktskifte. Till följd av detta utslöts han ur partiet men han fortsätter att arbeta för grundläggande förändringar till försoning och fred. "Jag tackar Gud

för att jag nu är fri från partibindningar och kan ta kontakt med ledarna för alla sidor", säger han. "Vårt folk har lidit länge nog. Om vi går på som nu kommer vi att få ett regelrätt inbördeskrig." Han vill på intet sätt splittra UANC, inte heller forma några nya politiska konstellationer och nya allianser med andra partier. Hans syfte är i stället att hela den splittring som är ett resultat av maktkampen.

"Tiden har kommit för en allmän mobilisering av alla som vill arbeta för försoning och för vad som är rätt för landet snarare än för något partis eller någon stamgrupps intressen", säger han. "Det värsta problemet är inte Smith utan självisheten i oss alla."¹⁾

¹⁾ Sedan detta häfte först publicerades har Arthur Kanodereka mördats. Han blev funnen genomskallad av kulor, liggande utanför sin bil, som stod övergiven vid en väg 25 km sydväst om Salisbury.

Den ursprungliga utformningen av kapitlet har dock bibehållits med följande tillägg av författaren:

"Mordet på Arthur Kanodereka den 18 december 1978 utlöste en chock inom alla läger. Han hade återvänt hem tillsammans med Byron Hove från en riskfylld resa till Zambia och Mocambique, där han riktat samma maning till politiska ledare och gerillaledare utanför Rhodesia. Kanodereka var just i färd med att förbereda publiceringen av ett uttalande till sina landsmän med en vädjan att enas 'i strävan efter att finna vad som är rätt för vårt land'.

Han såg fram emot ett stilla julfirande 'när Gud får tillfälle att visa vad jag skall avstå ifrån i mitt liv för att kunna efterlikna Kristus mera'. Han var medveten om de risker hans insats innebar men kände att Gud kallat honom till den. 'Jag är inte rädd för att dö. Vi måste alla dö en gång. Det som betyder något är vad vi lever för, när döden kommer', sade han kort dessförinnan."

5 Rebellerande son

Alec Smith om "att lägga grunden till katedraler"

Alec Smith, Ian Smiths ende son, är en självständig personlighet med något av sin pappas skotska envishet. Redan som tonåring gjorde han uppror mot att vara premiärministerns son. Han ville stå på egna ben.

”Jag gav mig iväg till Sydafrika för att studera juridik men använde största delen av tiden till att strunta i alla lagar och förordningar”, berättar han själv. Han umgicks flitigt i dryckeslag och började använda knark. Det slutade med att han kom till tentamen dödfull varpå han skrev ett brev till professorn om vilka stupida uppgifter denne förelagt studenterna. Alec Smith blev avstängd från vidare studier.

Ett års värnplikt i det rhodesiska infanteriet ändrade ingenting av hans manér, men hans bitterhet växte. Han blev beroende av allt tyngre narkotika och kom på drift in i en fantasivärld. Det enda som betydde någonting var nästa sil. Kontakten med hemmet och familjen var redan bruten. Ännu pinsammare blev det för föräldrarna när sonen dömdes till dryga böter för narkotikalangning. För att betala böterna och slippa fängelse tog han jobb som fotograf. Men de personliga problemen och knarkandet upphörde ändå inte. När han var nära botten hade han en ovanlig upplevelse.

”Ungefär vid den tiden började jag fundera på vad Gud var för nånting. Det var en märklig upplevelse. Jag fick tag på ett exemplar av Nya testamentet och slog på måfå här och där i det. Mitt intresse väcktes. Så småningom upplevde jag att Gud ledde också mitt liv. Jag kan inte förklara det. Jag stötte ihop med en man som bjöd in mig till sin kyrka. Så jag gick dit. Där mötte jag Kristi kors. Det var en utmaning och jag måste göra nånting åt den. Men kunde inte förmå mig att ta det avgörande sista steget. De två följande veckorna var rena helvetet. Jag brottades med min rädsla för det okända. Till slut segrade Kristus. Jag gav mitt liv till Gud och för första gången kände jag mig verkligt fri.”

Det var mycket Alec måste reda upp. Men hans bubblande frihetsupplevelse hjälpte honom. Han fick kraft att sluta med knarkandet som behärskat honom i sex år. Han kände sig som om han skulle kunnat hejda människor på gatan och berätta vad han upptäckt. Han försonade sig med sina föräldrar. ”De var väldigt glada över vad som hänt mig. Men jag var naturligtvis inte alltid särskilt vis i min entusiasm!”

Men nu ställdes han inför ett nytt beslut — om han skulle stanna vid en personlig upplevelse eller gå vidare och ta ansvar för hela landet.

”Den stora frågan för mig blev om min egen förändring hade något att göra med den aktuella krisen i landet. Jag insåg att det var *en sak* att ge mitt liv till Gud för att reda ut mina egna problem och *något helt annat* att göra det för att arbeta på att Gud blir den avgörande instansen i landets maktstruktur.”

Alec Smith beslöt sig för det senare alternativet och började arbeta med vänner som hade samma mål. Sedan han väl accepterat Arthur Kanoderekas inbjudan att tala i dennes kyrka, fann han sig plötsligt stå öga mot öga med en svart församling. Det innebar risker för både honom och Kanodereka. ”Jag gjorde ett överslag hur många personer det var mellan mig och dörren, i fall jag skulle behöva komma undan snabbt”, berättar han. Han talade enkelt och ödmjukt och lade till några ord på shona-språket. Gensvaret bland afrikanerna var spontant, och mötet slutade med att de började sjunga och dansa.

Under de senaste tre åren har Alec arbetat i det stilla för att bygga upp ett ”samvetets kabinett” för sitt land. Det består av svarta och vita som träffas i tron på att Gud har en plan för hur det nya Zimbabwe skall komma till stånd. Grunden för deras samarbete är en gemensam tro och en förtröstan att Gud vill använda dem och andra till att förändra attityderna i Rhodesia på samma sätt som deras egna attityder förändrats.

”När jag växte upp tog jag våra privilegier som någonting självklart. Det var bara i sin ordning att svarta människor skulle passa upp på mig, att det var min rätt att få studera vid universitetet och att jag skulle få ett toppjobb. Men både min arrogans och självupptagna likgiltighet för andra är borta nu. Nu vill jag gärna acceptera en svart regering. Likaså tjäna i Zimbabwes försvar. Det avgörande för mig är inte hudfärg utan karaktär. Det är vad jag är intresserad av och hoppas på för det nya landets regering.”

Alecs vänskap med Arthur Kanodereka och andra svarta nationalister har fortsatt och utvecklats. När han inte är inkallad till säkerhetsstyrkorna, bor han hemma hos sina föräldrar. Han inkluderar sin pappa i vad han gör med sina svarta vänner.

I säkerhetsstyrkorna kommer han i nära kontakt med unga vita rhodesier. (Män i hans ålder, 29, är konstant inkallade i två månaders perioder med två månaders uppehåll däremellan.) Under det senaste året har, enligt Alec, de unga vita rhodesierna blivit mycket mera medvetna om vad de slåss för. Det är inte längre överhöghet. De accepterar att majoritetsstyret kommer att införas. Men de ser som sin uppgift att skydda 6,5 miljoner rhodesier, svarta likaväl som vita, från kaos och våldsanarki.

Alec menar att politiska förändringar länge varit nödvändiga i Rhodesia-Zimbabwe. Men för att ge resultat måste de bygga på en ny grundsyn och inställning till människor. "Annars kommer bara ett orättvist samhälle att ersätta ett annat."

Men han tänker inte först och främst i politiska termer. Han koncentrerar sin uppmärksamhet på hur man kan bygga broar och ge nya motiv till människor inom det egna landets gränser. Den konstruktiva insats han nu gör skulle ha varit otänkbar för några år sedan. Hans mål är långsiktiga.

"I den situation vi befinner oss i vet vi inte vad som händer i framtiden. Jag påstår inte att krisen kommer att avväjas. Men vad som än sker är vi i färd med att lägga grunden för ett nytt samhälle. Jag kanske inte själv kommer att få uppleva det. Men i Europa finns det katedraler som det tog hundra år att bygga. De som lade grunden såg dem aldrig fullbordade — men utan grund skulle katedralerna aldrig ha kunnat resas."

6 Vad skall ske med universitetet?

Om studenter som prövar en annan väg än våld

Rhodesias universitet, beläget i Salisbury, har alltsedan grundandet 1955 med visst berättigande gjort anspråk på att vara "det enda multi-rasiala universitetet i Afrika". Mer än 70 % av de 2.000 studenterna är svarta. De välutrustade institutionerna ligger utplacerade på ett vidsträckt område mitt i en av Salisbury's välbärgade vita förstäder.

Universitetet står i brännpunkten för vad som sker i landet. Dess rektor, professor Robert Craig, har kallat det för "tryckkokaren". Några av hans företrädare fick nervösa sammanbrott och måste ta avsked. En av dem dog mitt i arbetet. På Craigs skrivbord ligger en av de stenar som kastades in genom fönstret under en studentdemonstration.

I takt med upptrappningen av kriget har förhållandena mellan vita och svarta tillspetsats. De vita studenterna inkallas till värnplikts-tjänstgöring i bushen samtidigt som många svarta studenter har nära släktingar som slåss tillsammans med gerillan.

Studentkårens styrelse står i centrum för denna konfrontation. Enligt stadgarna skall ordföranden i styrelsen vara svart och vice ordföranden vit eller vice versa. Eftersom majoriteten av studenterna är svart är ordföranden i praktiken alltid svart. De båda rasgrupperna väljer alltid en extrem företrädare för sina åsikter till förtroendeman, och därför blir styrelsen skådeplatsen för bittra motsättningar.

1976 förvisades ordföranden från Salisbury, sedan han gått i spetsen för en demonstration mot den engelske utrikesministern, dr David Owen. Den vite vice ordföranden övertog hans befogenheter. De svarta studenterna, som utgjorde majoriteten i styrelsen, antog snart en resolution att inte stödja honom. Nya val utlystes.

Den svarte student som var den främste kandidaten till ordförandeposten tog då kontakt med en vit student vid namn Jos te

Braake och frågade honom om han ville kandidera till vice ordförandeposten. "Vi skulle kunna samarbeta", sa han till honom.

Vad fick honom att göra det? Några månader tidigare hade Jos och fjorton andra vita studenter träffat Arthur Kanodereka för att diskutera. Ingen av dem hade träffat en nationalistledare förut, och de överöste honom och hans folk med oförsynta anklagelser. Men han svarade dem utan hätskhet rakt på sak. Detta faktum liksom hans oro för allas framtid, vita såväl som svarta, gjorde djupt intryck på dem. Jos började se en möjlighet till att svarta och vita skulle kunna samarbeta för landets bästa och bestämde sig för att göra ett försök vid universitetet. Under de följande månaderna uppmärksammades hans friska initiativ, och det var bakgrunden till den svarte ordförandekandidatens intresse för honom.

Valen fick väntad utgång. Jos, den ende vite kandidaten, valdes till vice ordförande. Styrelsens första resolution gällde ett uttryck av medkänsla med dem som skadats under ett bombattentat mot en affär i Salisbury. Med stöd av sin styrelse och med en av de svarta studenterna vid sin sida höll te Braake ett anförande vid ett studentkårsmöte i vilket han uppmanade de närvarande att sluta upp med de ömsesidiga anklagelserna mot varandra, att ställa tillräta vad som behövdes i det egna lägret först och sedan börja samarbeta.

Andra arbetade i samma riktning. Professor Desmond Reader, dekanus för den sociologiska fakulteten, arrangerade flera sammanträffanden mellan svarta och vita studenter i sitt hem, som pågick till långt in på nätterna. Några gick ännu längre. Multirasiala grupper har besökt och talat till eleverna i olika högstadieskolor liksom inför andra församlingar.

Jos te Braake besökte nyligen tillsammans med en grupp svarta och vita Namibia, där de berättade för studenter, arbetare, statligt anställda och medlemmar av SWAPO, den militanta oppositionen, vad de själva arbetat fram vid sitt universitet.

Professor Craig hävdar att år 1977 varit det bästa, både akademiskt sett och i fråga om rasrelationer, sedan han kom till universitetet för elva år sedan. Och detta trots de försämrade förhållandena i landet.

Kampen pågår naturligtvis ständigt. Nyligen inträffade en svår sammanstötning. Femton unga vita rötägg (möjligen f. d. studenter eller soldater direkt från bushen) kom till universitetsområdet sent en kväll, beväpnade med påkar och cricket-slagträn. De gick först till studentkårens lokaler och sedan till en av studentbostäderna, och var de än träffade på någon svart student mörbultade de honom. Två av de studenter som arbetat för försoning i kåren blev skadade.

En av de värst tilltygade var Taapano, känd som god idrottsman och mycket populär. Han kom ut ur sitt rum för att ta reda på vad bråket gällde och blev omedelbart angripen, lyckades komma loss från sina angripare, sprang nerför trapporna bara för att springa rakt på en annan grupp som också pucklade på honom. Han måste snabbt köras till sjukhus och få huvudet hopsytt på två ställen. Ryggen och benen var också fulla av sår. Följande morgon kom den afrikanska tidningen "Zimbabwe Times" ut med en bild på första sidan av Taapanos igensydda huvud.

Taapano hade redan dessförinnan många anledningar att vara bitter. Hans far hade — med undantag av nio månader — suttit fängslad i sexton år i Wha Wha-fängelset nära staden Gwelo. Familjen bor i en by nära Umtali, som ligger mitt i stridsområdet. Utegångsförbud gäller varje dag från kl 12 till 6 följande morgon, och det lamslår all verksamhet i byn. Dessa bybor är bara några av de miljontals människor, som får lida för striderna mellan gerillan och säkerhetsstyrkorna.

När Taapano skrevs ut från sjukhuset uppsöktes han omedelbart av flera svarta studenter, som ville få honom att sätta sig i spetsen för en motattack. Atmosfären var laddad. Det hade bara behövts en gnista för att utlösa nya konfrontationer. Taapano hade detta på känn, så han talade inte om hur ont han fortfarande hade och vägrade absolut att bli indragen i någon sorts hemlig aktion. "Det måste finnas nå'n anledning till att de anföll oss", argumenterade han. "Kanske de varit med om hur några av deras egna vänner dödats i bushen." Olika förslag till motattacker rann ut i sanden.

Några dagar senare reste Taapano med en vit universitetslärare till

Wha Wha för att besöka sin pappa. Taapano var inte mer än fem år gammal, när pappan arresterades och far och son känner knappast varandra. Fadern, som tillhör de 200 verkligt förpliktade motståndsmännen, är fortfarande internerad, trots att många av medfångarna försatts på fri fot. Pappan samlade nu ihop tjugo av sina vänner i fånglägret för att de skulle träffa sonen och dennes vän. Först undersökte de hans sår. Sedan berättade Taapano om sina upplevelser vid universitetet och sin övertygelse att hämnd inte ledde någon vart.

Det blev ett ovanligt möte. Fadern har läst flera böcker om moralisk upprustning och låtit dem gå vidare till andra i fånglägret. Alla hans vänner talade om behovet att skapa enighet och berättade vad de själva gjorde i fånglägret för det. Till slut, efter en och en halv timme, sa pappan till sin son: "Här i fånglägret har vi lagt alla stammotsättningar och politiska partistrider åt sidan. Vi tänker slåss för enighet när vi kommer ut. Du måste fortsätta med att slåss för en moralisk upprustning och försök särskilt nå dem som är svårast. Du får aldrig ge upp! När vi blir fria kommer vi att slåss med dig. Vi menar vad vi säger. Vänta bara får du se!"

7 En professor gör något oväntat

Resultatet av Desmond Readers uppgörelse

En av lärarna vid Rhodesias universitet, professor Desmond Reader och hans hustru kom att "ganska motvilligt" delta i en av de sista sessionerna av den konferens vid universitetet som beskrevs i kapitlet om Arthur Kanodereka. De var båda mycket pessimistiska om landets framtid. Vad han hörde på detta möte ledde professorn in på nya tankar. Han har beskrivit det så här: "Det var en av forskarna på min institution vars kapacitet jag gravt undervärderat och därför givit

alldeles för litet att göra, och det började jag nu inse. Jag bedömde honom som en akademisk lättviktare. Han råkade också vid den tiden vara generalsekreterare för ANC, det afrikanska nationalrådet. Men jag hade aldrig brytt mig om att lära känna honom tillräckligt. Jag förstod att jag var skyldig honom upprättelse.

En morgon tog jag ett djupt andetag, gick in på hans rum och sa: 'Jag vill be dig förlåta mig för mitt sätt att behandla dig så länge vi arbetat tillsammans. Jag är rädd att jag allvarligt undervärderat dina möjligheter!' Min kollega lyste upp på ett sätt som jag aldrig upplevt tidigare.

Fr. o. m. det ögonblicket hände två saker. Min kollegas arbetsresultat förbättrades till det oigenkännliga och jag fann att han var mycket mera begåvad på sitt område än jag någonsin anat. Han var särskilt lämpad som handledare i grundkursen, faktiskt den bäste jag någonsin arbetat med inom sociologin i det avseendet.

Vi började också arrangera en serie luncher tillsammans — senare blev det middagar — i syfte att sammanföra människor från extremt motsatta läger. Han inbjöd med glädje medlemmar av ANC, däribland kända ytterlighetsmän, och jag bjöd in vita ledare, bland dem män på yttersta högern, som aldrig personligen träffat någon av de svarta som de angrep under debatterna i parlamentet. Till att börja med var jag ganska nervös. Men när dessa vita och svarta träffades i en avspänd atmosfär blev de själva förvånade över att i varandra finna intelligenta personer med många ömsesidiga intressen och problem."

Det blev början till ett viktigt brobyggande som sedan fortsatt. Ett år senare blev professor Reader ombedd av pastor Kanodereka att tala i hans kyrka i Harare. Reader tog där offentligt på sig sitt medansvar för att både engelska pionjärer och rhodesiska vita inbyggare misslyckats med att skapa ett rättvist samhälle. Han bad de närvarande svarta att förlåta och vädjade om deras hjälp att bygga ett nytt slags samhälle.

Gensvaret blev överraskande. En ung svart rhodesier reste sig mitt

i församlingen och föreslog att kyrkan skulle hållas öppen följande fredag, den dag som landets president, John Wrathall, utlyst som nationell böne- och botdag. Trots att de flesta svarta menade att presidentens initiativ bara gällde de vita, accepterades förslaget enhälligt. Följande fredag trängdes svarta och vita tillsammans i kyrkan vid en botgudstjänst för att be för landet.

Professor Reader är nu djupt engagerad i planerna på det återuppbyggnadsarbete som behövs i landet när striderna upphör. Han samarbetar för det ändamålet med sin egen institution, och med socialhögskolan i Salisbury och dess katolske rektor, Fader Rogers. De har redan satt igång projekt för att hjälpa frigivna politiska fångar och flyktingar från upplösta s. k. "skyddade byar". Återuppbyggnadsarbetare och kommunala tjänstemän håller på att utbildas. Projektets grundtanke är att alla har en del i att bygga det nya Zimbabwe.

8 "Ett nytt samhälle, där alla är fria"

Brevväxling mellan nationalistledare och f. d. finansminister

Cyril Hatty var finansminister i två på varandra följande regeringar i Syd-Rhodesia. Han tjänade under Garfield Todd och Edgar Whitehead samtidigt som Roy Welensky var premiärminister för hela federationen av Syd- och Nord-Rhodesia (nuvarande Zambia). Hatty kom från enkla förhållanden i England, bosatte sig i Rhodesia för mer än 30 år sedan som revisor och började klättra upp på samhällsstegen. Han förlorade sin plats i parlamentet vid valen 1962, enligt egen utsago därför att "jag avslöjade för väljarna våra planer på att annullera jordfördelningslagen. Vi sa som det var. På det sättet förlorade vi valet."

Hatty har sedan dess inte varit engagerad i politiken men han känner de flesta politiska ledarna väl. Han och hans son har en vacker gård tre mil utanför Salisbury. Han är också chef för flera industriföretag och mycket upptagen av framtiden. Nu utan politiskt inflytande har han sökt efter vägar att påverka utvecklingen i ett land där kriget trappas upp och hatet växer.

1974 var Hatty tillsammans med en grupp svarta och vita över ett veckoslut. Flera sydafrikaner, bland dem ledare från "homelands" var också där. Överläggningarna gällde framtiden och de sökte ledning från Gud för den. Helt oväntat för honom själv kom Hatty att tänka på Herbert Chitepo.

Chitepo var den förste rhodesiske afrikan som kvalificerat sig som advokat och satt upp egen advokatbyrå i Salisbury. Men trots att hans praktik var auktoriserad vägrade många acceptera honom som en jämbördig. Det gick djupt i Chitepo och han gick i frivillig landsflykt i Zambia. Där blev han exilordförande för ZANU. Det var Chitepo som organiserade de första gerillaräderna in i Rhodesia. 1974 hade han övertagit militärt befäl.

Även om Hatty aldrig personligen haft något otalt med Chitepo blev det klart för honom att han som medlem av Syd-Rhodesias regering måste bära medansvaret för den rådande attityden på den tiden när Chitepo upplevt att det inte fanns plats för honom i det rhodesiska samhället. Därför skrev Hatty ett brev till honom där han gav uttryck åt vad han kände och beklagade vad Chitepo fått utstå.

Chitepo, som var förpliktad till revolutionärt våld, sände ett varmt och generöst svar till Hatty, som slutade med orden: "Den bästa gottgörelsen, om det nu behövs en sådan — är att förverkliga detta mål — skapandet av ett nytt slags samhälle." Hatty skrev omedelbart tillbaka: "Ert brev har stärkt mitt hopp, för det visar att vi båda siktar mot samma mål — att bygga ett nytt samhälle här, i vilket alla människor är fria." Han hade hoppats på att träffa Chitepo men kort därefter mördades denne.

Året därpå var Hatty medansvarig för den konferens vid Rhodesias universitet, som beskrivits tidigare, bl. a. som mötesledare för ett

offentligt möte i Salisburys största samlingslokal. Många hade väntat sig att uppslutningen p. g. a. situationen i landet skulle bli svag. Men lokalen blev fullpackad av 1.000 personer — svarta och vita sida vid sida utan åtskillnad. Rhodesiska Fronten (Smiths parti) var officiellt representerat, fyra av den vita regeringens medlemmar var närvarande liksom många av styrelsen för ANC. En av de senare talade från plattformen.

Hatty började samarbeta med Arthur Kanodereka, Desmond Reader, Alec Smith och andra. När han och hans fru bjöd Kanodereka och dennes hustru till middag för att träffa några av de ledande vita farmarna i hans distrikt väckte detta allmän förvåning. En vit regeringsmedlem beskrev senare träffande sitt möte med Kanodereka på följande sätt: "Jag anklagar mig själv för att under alla dessa år aldrig ha brytt mig om att lära känna afrikaner av den kvaliteten. Vad mig beträffar är jag beredd att anförtro mina barns framtid till sådana män som han."

Till att börja med menade Hatty att hans korrespondens med Chitepo skulle hemlighållas, men under överläggningarna med andra om hur man skulle kunna ta itu med orsakerna till den tilltagande bitterheten kände han att ytterligare åtgärder måste vidtas. Med risk för publicitet och angrepp från vita kolleger accepterade han därför förra året Arthur Kanoderekas inbjudan att tala i dennes kyrka under gudstjänsten på den nationella böne- och botdagen. Där berättade han hela historien om sin brevväxling med Chitepo. "Rhodesia Herald" slog upp nyheten om hans gottgörelse gentemot Chitepo. En militant svart ledare i Salisbury kommenterade tidningens artikel med orden: "Det här kommer att betyda mycket för att bota vår bitterhet."

Lika modigt har Hatty talat rakt på sak till några av de ledande männen i landet. Därför att alla vet att han inte är ute i egen sak lyssnar de på honom.

9 Svar på tal

Eneas Mandinyenya tar itu med vita grannfarmare

Pastor Eneas Mandinyenya är präst för en stor församling i Wedzadistriktet, öster om Salisbury, där gerillakriget lett till stigande spänningar mellan raserna.

På väg hem i sin bil blev han en dag hejdad vid en vägspärr. En av de vita som tillhörde reservpolisen förväxlade honom med ordföranden för Förenade Afrikanska Nationalrådet (UANC) och ropade till de andra vid vägspärren: "Biskop Muzorewa här." — "Skjut honom!" svarade en av de andra och de kom emot honom med höjda gevär. Eneas visade dem sitt identitetspass och de lät honom passera. Men det grymma skämtet fick honom att koka inombords.

Han visste att tre av dessa reservpoliser var lantbrukare i trakten, som med regelbundna mellanrum fullgjorde sin militärtjänst på detta sätt. Och han kände den som hade ropat: "Skjut honom!" Han hade en gård nära Eneas' kyrka. Eneas började hata honom, och alla vita. Bara synen av en vit fyllde honom med avsky, berättar han. Ändå kunde han inte bli kvitt känslan av att hans hat var fel. Strax därefter kom en annan afrikansk präst, en nationalistledare, att berätta för honom om en erfarenhet han gjort — att Gud kunde tala till honom i hans inre och visa honom vad han skulle göra. När senare Eneas själv sökte ledning från Gud slog en tanke ner i honom: "Jag måste söka upp den där lantbrukaren."

Han gjorde det och knackade på hos grannen. Mottagandet blev kyligt. Men Eneas sade direkt: "Kommer du ihåg mig? Det var mig du hotade att skjuta. Jag hatade dig för det. Men bitterhet leder ingen vart. Förlåt mig."

Den vite lantbrukaren slog om omedelbart, bad Eneas komma in och hans fru gjorde i ordning en kopp te. Han blev intresserad av vad Eneas hade att berätta om sina insatser för den lokala afrikanska skolan liksom om sitt arbete i församlingen och började förstå att hans uppfattning om de svarta saknade grund.

Något senare kom han till en gudstjänst och därefter till en måltid i Mandinyenyas hem. Pastor och fru Mandinyenya återgäldade besöket och den vite lantbrukaren började intressera sina vänner för vad den svarte prästen gjorde.

Uppmuntrad av detta gick Eneas in för att ta kontakt med andra lantbrukare. Det visade sig inte vara så lätt. Ibland mötte han öppen fientlighet. En farmare sade rent ut att han inte litade på afrikaner och gav honom en rad exempel på sina skäl för det.

Eneas berättade då sin historia från vägsparren. Farmaren försvarede sig med att man alltid kan finna en del vita som inte är så lätta att tas med. "Det är sak samma med oss. Men dra oss inte alla över en kam!" svarade Eneas och skrattade.

En gång fick Eneas höra talas om en farmarfamilj där man och hustru hade slitningar i sitt äktenskap. Under tiden hade han lärt sig att se på vita som människor med samma behov och svårigheter som hans eget folk, och han sökte ledning från Gud vad han skulle göra för denna familj. Fru Mandinyenya kom på tanken att ta med sig några ägg till dem som gåva. Farmaren var just på väg ut till fälten när Eneas och hans fru kom. De båda männen slog följe och kom i samspråk medan kvinnorna stannade i huset. Senare bad alla fyra tillsammans. Den eftermiddagen fann farmaren och hans fru enighet på nytt, och vid nästa besök hos dem två veckor senare mottogs Eneas och hans fru som gamla vänner.

Två av de vita farmarna har nu invalts i skolrådet för den afrikanska skolan och fyra ger regelbundna bidrag till den. En av lärarna där, som undervisar utan ersättning, är hustrun till en av dessa vita farmare. Ett förtroende har skapats mellan de två rasgrupperna som tidigare misstrodde varandra.

10 Från snabbköp till scengolv

Steven Sibares inflytande i en vit stadsdel

Steven Sibare var kassaexpedit vid ett snabbköp i en av Salisburys vita stadsdelar. Själv bodde han i en afrikansk del av staden där han delade rum i en kasern med fem andra och tvättrum och toalett med hundra andra. Han tyckte han haft tur som fått detta jobb, men han var bitter för det sätt på vilket han förlorat sitt tidigare arbete, där han utan grund blivit anklagad för stöld. Hans bitterhet riktade sig särskilt mot en vit kvinna på den förra arbetsplatsen. Först hade hon hjälpt Steven, men sedan han blivit anklagad för stöld var han övertygad om att det var hon som talat bakom ryggen på honom. Så han gav igen med samma mynt.

Steven kom så att höra pastor Kanodereka tala om hur man kan utträtta något meningsfullt, om man finner den kraft som först förändrar en själv och sedan använder en till att hjälpa andra till samma erfarenhet. Han prövade om det stämde vad Kanodereka sagt. Först och främst kom han att tänka på att han borde be den vita kvinnan om förlåtelse för alla lögner han spritt om henne och att tacka henne för hennes hjälp tidigare. När han gjort det, blev han på något sätt fri från den bitterhet som tyngt honom. Han började se på människor med nya ögon och fick en ny inre säkerhet.

Tidigare hade han tagit mycket illa vid sig när vita kunder kallat afrikaner för "boys". Vänligt men bestämt började han nu kräva att man skulle sluta med det. Den övriga personalen följde hans exempel. Det roade honom att se den frigjordhet det skapade bland arbetskamraterna.

Men han kände att det inte var nog för att ändra på andan på jobbet. Så han skrev ett brev till var och en av de anställda, vit som svart, där han sade vad han stod för. Det var ingen lätt sak att göra eftersom han var en av de yngsta i firman. I brevet sade han att de alla mötte bitterhet, fruktan, orättvisa och översitteri på firman, hemma, i landet och även i sig själva. Själv hade han beslutat sig för

att ta itu med allt sådant, och vem som ville kunde göra detsamma. Och så rekommenderade han dem att läsa en viss bok som han själv fått mycket hjälp av.

Stevens agerande blev mycket kontroversiellt. Tretton av hans medarbetare köpte boken. En vit kontorist frågade indignerat varför han fått brevet. "Det är terroristerna som måste ändra på sig." — "Om inte du kan bli annorlunda kan inte terroristerna bli det. Men om du ändrar på dig, så kommer de att göra det", svarade Steven.

Många saker hände. Vid ett tillfälle upptäckte man på huvudkontoret att inte allt gick rätt till ute på avdelningarna. Firmans säkerhetschef tillkallades och alla svarta anställda blev förhörda i grupper. De fick ett ultimatum att de skulle kunna visiteras när som helst för att undersöka om de stulit något. En atmosfär av fruktan och misstänksamhet spred sig snabbt. När Stevens grupp förhördes reste han sig och sade till säkerhetschefen att han var chockerad över firmans förluster men att stöld inte var en rasfråga utan en karaktärsfråga. Och han ville verka *både* för att de anställda skulle arbeta för firmans bästa *och* att firman å sin sida skulle behandla dem som människor!

Försöken att stävja stölderna misslyckades. Steven skrev då ett brev till säkerhetschefen där han beskrev sin egen förändring och antydde att en förändring av inställningen och i relationerna mellan alla i firman var viktigare än nya säkerhetsföreskrifter och skulle dessutom betyda något för landet i stort. Han fick inget svar, men något senare uppsökte han huvudkontoret och träffade säkerhetschefen på nytt. Denne uttryckte sig mycket uppskattande om brevet, som han läst flera gånger. "Kommer mitt folk fortfarande och kollar er", frågade han. Det visade sig att det var den enda avdelning i butikskedjan där kontrollen dragits in.

Steven tog också upp frågan om den dåliga maten i de anställdas matsal, som varit anledning till mycket missnöje. Huvudkontorets chef kallade då in sin närmaste man och introducerade Steven för honom som en som "slåss för rättvisa". De talade igenom frågorna och man lovade att undersöka saken. Steven återvände till sin butik

och gick direkt till sin närmaste chef och berättade vad han just gjort. Kvaliteten på maten förbättrades avsevärt.

Steven har sedan dess träffat många av sitt lands ledare. Han har talat med vita regeringsmedlemmar i Salisbury, på vilka han gjort stort intryck med sin konstruktiva attityd.

De djupa aggressionerna kännetecknar relationerna inte bara mellan svarta och vita i Rhodesia. Steven tillhör själv shonafolket. Nyligen har han varit mycket i staden Bulawayo, där matabelefolket dominerar. "Om vi inte kan råda bot på splittringen mellan shonas och matabeles så kommer det majoritetsstyre vi alla längtar efter inte att leda till någon lösning utan till blodbad i stället", hävdar Steven. Också den splittringen säger han sig vilja bekämpa.

Hans nya inre frihet har frigjort oväntade talanger hos honom. Han har skrivit en pjäs som han kallat "Göra fiender till vänner". Den handlar om Eneas Mandinyenyas upplevelser. På ett samtidigt enkelt och dramatiskt sätt beskriver den krigstillståndet i landet så som en ung rhodesier upplever det. Det är en överraskande pjäs.

Tidigare i år skänkte en vit kvinnlig farmare sin gård utanför Gwelo — en stad mittemellan Salisbury och Bulawayo — till att användas av svarta och vita för konferenser och utbildning i moralisk upprustning. Invigningen skedde i närvaro av borgmästaren i Gwelo, som är vit, samt ledare för alla befolkningsgrupper. Steven Sibares pjäs "Göra fiender till vänner" uppfördes därför att den uttryckte precis vad detta centrum vill verka för.

11 "En förmån att få leva i Rhodesia"

Don och Penny Barnett finner ett nytt sätt att använda sitt hem

Don och Penny Barnett är på många sätt typiska för de vita i Rhodesia. Han är 29, auktoriserad revisor med en god karriär inom industrin framför sig. De har ett underbart hem i en av de vita förstäderna till Salisbury och två oemotståndliga små pojkar.

Tills helt nyligen var Dons enda ambition att nå toppen av stegen inom sin bransch, att göra det ännu mera bekvämt för sig och sin familj, att leva gott över huvudtaget samt att skaffa sina båda söner de bästa förutsättningarna för att lyckas i livet. Han är en intelligent agnostiker. Penny hoppades på att han skulle få en tro. Men alla hennes ansträngningar verkade snarast i motsatt riktning.

1976 semestrade familjen i Natal i Sydafrika. Väl hemma igen kände sig Don p. g. a. situationen i landet snarare deprimerad än utvilad och full av tillförsikt. Han berättar hur han under sin tjänstgöring i säkerhetsstyrkorna i stridsområdet bevitnat hur klyftan mellan raserna vidgats. "De som vi kämpar mot bär ofta inte uniformer. Andra hjälper dem, ibland frivilligt, ibland under dödshot. Under sådana omständigheter blir vi vita misstänksamma mot alla svarta. Det känner naturligtvis de svarta och de reagerar mot det", säger han.

Med mindre än att de just då pågående överläggningarna mellan Ian Smith och Joshua Nkomo lyckades såg Don ingen annan utväg än att flytta ner till Natal. Penny kände likadant. — Överläggningarna gick i stöpet.

"Mina söner är rhodesier i tredje generationen. Jag hade aldrig kunnat uthärda tanken på att överge det land som jag älskar så mycket. Ändå hade det gått så långt nu."

Inte långt därefter blev Don och Penny bjudna på middag hos några vänner. Bland gästerna var ett ungt svart äkta par. Det var första gången Don någonsin ätit vid samma bord som en svart. En annan av gästerna hade varit i brittiska kolonialtjänsten i Nigeria

under många år och senare verkat i flera självständiga afrikanska stater. Man bröt inte upp förrän vid midnatt. Under loppet av kvällen ställde den engelske gästen en fråga till Don: "Skulle det inte vara möjligt för Rhodesia att utveckla någonting nytt, någonting bättre, som kunde bli ett exempel för det övriga Afrika och för världen?" Det fick Don att inse att hans ambitioner varit för små, och att situationen nu krävde att han framför allt inriktade sig på att bygga nya relationer mellan de svarta och de vita i landet.

Don och Penny blev vänner med det afrikanska paret, som båda hade ansvariga ställningar. De bjöd hem dem. De lärde sig tala shonaspråket av dem. De började också bjuda in en del av sina vita vänner tillsammans med detta och andra afrikanska par. Don berättar om "en vit vän, vars liv är ett enda festande. Han sade när han gick att detta varit den intressantaste kvällen han varit med om på årtal".

Dons nya inställning kom att påverka både barnen och atmosfären i hemmet liksom andan på kontoret. "Min inställning förändrades så småningom. Jag är på intet sätt något helgon, men mina motiv är annorlunda nu än vad de var för tre år sedan. Det var ett verkligt äventyr jag gav mig in på, som att börja en serie experiment — och det ledde till resultat."

Det innebar för honom att tillämpa en ny kod av absolut ärlighet i fråga om skatter. För Penny innebar det att tillämpa nya metoder i den skola där hon undervisade. De fick mothugg av en del. "Allt går inte av sig själv", menar Don. "Frestelsen att 'inte vilja bli inblandad' finns alltid. Men vi har fattat vårt beslut — och medan vi förra året tänkte på att ge oss av så tänker vi nu stanna."

Fruktan blir mer och mer framträdande bland de vita i Rhodesia. Många lämnar landet, vid vissa tider uppgår antalet till 1.000 i månaden.

"Min man och jag kände en stark övertygelse att Gud ville vi skulle stanna i Rhodesia för att försöka göra något konstruktivt här", berättar Penny. "Men även om man vet att man är på rätt plats, blir inte

ens fruktan mindre för det. Jag har framför allt varit rädd för tre saker — vad som skall hända min familj, mitt hem och mig själv.

Våra pojkar är 5 och 6 år gamla. Och där ligger en av orsakerna till att många människor ger sig iväg: 'När skolorna blir integrerade, kommer då våra barn att bli missgynnade?', frågar sig folk. Men jag har fått en tro på att Gud har en perfekt plan för våra barn och att även om de nu skulle bli missgynnade vid något tillfälle, så är det viktigare att de förverkligar vad *Gud* vill med deras liv än att vi låter vår vilja bestämma vad de skall göra.

Sedan tänker jag på min man. Alla vita måste göra värnplikt i säkerhetsstyrkorna. Lyckligtvis har han inte behövt vara med i direkta strider, men han måste ofta uppehålla sig i stridszonerna. Vad skulle hända om han och barnen dog? Men jag upptäckte att när jag gav honom och barnen tillbaka till Gud, som givit dem till mig, så försvann min fruktan.

Mest av allt var jag rädd för vad som skulle kunna hända mig själv. Det blev så påtagligt när anfällen och morderna på missionsstationerna ägde rum. Jag är inte rädd för att dö, men jag är rädd för *hur* jag kommer att dö. Men man kan också säga sig: 'Om nu Gud har en mening med det, så är jag beredd på det värsta.' Rädslan är där, när jag kräver någonting från Gud. När jag ger mitt liv helt och hållet till honom, försvinner den.

Fastän situationen i Rhodesia tycks vara så tilltrasslad är det en förmån att få leva här. Jag skulle inte vilja vara någon annanstans i världen."

I år upplevde Don något ovanligt tillsammans med en av sina afrikanska vänner.

"Jag råkar vara hans överordnade", berättar han. "En dag fick jag höra att han hade slitningar i sitt äktenskap och jag fick en pratstund med honom. Vi diskuterade många saker. Sedan föreslog jag honom att även om han avvisade allt jag sade, kanske han ville försöka lyssna till 'den inre rösten' i sig själv, och sen se vad som hände. Han är lika stolt som jag, men han följde rådet. Nästan

omedelbart kom han att tänka på att han borde träffa sin pappa, som han vägrat att ta kontakt med sedan tre år tillbaka. Det resulterade i en försoning av märkligaste slag mellan dem. Sonens inställning till sitt arbete och i hemmet förändrades också påtagligt.

För ungefär två månader sedan blev han mycket illa tilltygad av sex vita ungdomar och hans bil likaså. Morgonen därpå gick jag hem till honom. Jag sade honom hur ont det gjorde mig att det var vita som misshandlat honom så, och att sådana här illdåd också bidrog till att förvärpa situationen i landet. 'Vilken dåre jag varit', svarade han. 'Jag sade till mina kamrater att vita kunde ändra på sig och jag har svikit dem. Det finns bara ett sätt att göra något åt det här — att döda. Jag tänker mörda alla vita jag får tag på. Om de är 5 eller 95 år gamla, det kvittar!' Jag svarade: 'Du har börjat söka ledning från Gud. Tror du att det är vad han vill du skall göra?' — 'Gud är död!', sade han.

Jag visste inte vad jag skulle säga men frågade honom om vi kunde be tillsammans. Jag bad om Guds förlåtelse och att han måtte visa oss hur vi skulle kunna samarbeta för att bekämpa orättvisorna och göra något konstruktivt för landet. Jag sade också att vi skulle göra allt som stod i vår makt för att dra de sex vita ungdomarna inför rätta.

En vecka senare när vi dragit igång rättsmaskineriet tog han kontakt med mig och sa att han ville lägga ner målet. Jag svarade att han måste bestämma, men att jag inte kunde tro att det var riktigt att göra det. De där ungdomarna hade begått ett brott och de måste ta konsekvenserna. Min afrikanske vän svarade: 'De är inte några vanliga brottslingar. De kanske har förlorat vänner och släktingar i kriget.'

Sedan berättade han att några redan kommit till honom och sagt att man måste utnyttja vad som hade hänt. De ville skärpa anklagelserna och sedan använda dem för att få igång ett upplopp i staden. Att det är precis så det går till i den ideologiska kraftmätningen om vårt land antydde han när han fortsatte: 'Och jag vill inte på några villkor ha något att göra med de fruktansvärda följder som ett sådant upplopp skulle kunna få. Jag är ledsen för vad jag sade när du kom hem till mig. Hade jag haft en pistol då skulle jag ha skjutit dig. Men

jag är ju klar på att vi aldrig kommer att göra slut på hatet och splittringen i Rhodesia på det viset. Jag tror jag måste lära mig att förlåta."

Don och Penny Barnett har genom sin nya livsstil vunnit många av de afrikanska nationalistledarnas förtroende. En av dem sade till några besökare när deras namn nämndes: "Ni behöver inte berätta för mig vad som hänt med Don Barnett. Det såg jag så snart jag träffade honom."

En av dem som ofta besöker Barnetts är gift med en annan nationalistledare. Hon kallar sig själv "den bittraste kvinnan i Zimbabwe". Afrika är alltid överraskningarnas kontinent. Det gäller i hög grad denna kvinnas tillgivenhet till Don och Penny Barnett och deras två små pojkar.

12 "Varför lyssnar ni så mycket på dem utanför Rhodesia?"

Champion Chigwidas öppna brev till England

Champion Chigwida är sedan många år arbetsledare på en fabrik. Han bor i den afrikanska stadsdelen Mabvuku i utkanten av Salisbury. En av hans bröder är gymnasielärare. Champion är liksom sin bror begåvad men fick inte studera vid universitetet, därför att fadern inte hade tillräckligt med pengar till bådas studier.

En natt drömde han att han var fängslad innanför en mur och Gud sade till honom: "Du har själv byggt muren. Riv ner den och bli fri." Champion visste vad muren representerade. Han kände sig som en andra klassens medborgare i sitt eget land och det var det som gav honom känslan av att vara i ett fängelse.

Han rev ner muren. Vissa vita har, efter att ha sett vad han gjort sedan dess, medgett att de haft en del i att afrikaner känner sig fångslade på det sättet. Men Champion menade att muren var byggd av honom själv och att han måste kliva utanför den.

Så här beskrev han sin egen upplevelse: "Jag visste inte varför jag levde. Jag är arbetsledare på ett skift i en fabrik, men jag hade ingenting att leva för, ingenting att intressera mig för. Jag kunde inte ge luft åt vad jag kände i de politiska valen för jag uppfyllde inte villkoren för valdeltagande. Jag längtade efter självständigheten, och ju mer jag tänkte på den, desto mera bitter, frustrerad och uppretad blev jag. Varje gång någon talade om demokrati — ett smutsigt ord i mina öron — steg blodtrycket. Det var i demokratis namn jag förlorade min rätt att gå in i vilket hotell som helst, och en del jobb var vikta för de vita. De få som hade makten i sina händer tillämpade lagarna på ett sätt som retade folk. Jag köpte varor svart för att slippa skatta för dem. Jag hatade de vita.

Men Gud kan förändra en människas innersta, det vet jag, för jag lät honom tala till mig. Han sade att jag inte alls är någon andra klassens medborgare, så som jag själv ofta hade tänkt. Den svarte är skapad till Guds avbild lika mycket som den vite.

Från det ögonblicket blev jag fri — mina tankar och min själ blev också fria."

Champion sparade och lyckades på det sättet göra en resa till Caux i Schweiz för att delta i en konferens för moralisk upprustning.

Under konferensen "delade jag rum med en vit som själv inte ägde någonting och inte behöll något för sig själv. Han berättade allt han tänkte för mig och det fick mig själv att tänka. Jag kände att jag borde behandla min fru mycket bättre än jag gjort förut."

Chigwida reste också till England och fick tillfälle att tala med många engelsmän om situationen hemma i Rhodesia. Innan han lämnade England skrev han ett öppet brev som fick en vid spridning:

Kära engelska vänner!

Som en helt vanlig rhodesier tänkte jag säga er vad vanligt folk i Rhodesia vill att ni skall veta. Jag är vice ordförande för Röda Korset i Salisbury och jag sitter också i kyrkorådet i den afrikanska stadsdelen Mabvuku. Jag vet vad gemene man tänker och känner. Mina föräldrar bor i ett stamområde.

Den kamp som utkämpas nu kommer att leva kvar i människors medvetande under många generationer. Vi tycker det är väldigt svårt när vi läser om att vissa människor utanför Rhodesia uppmuntrar kriget. Jag vet att detta driver Ian Smith till förhandlingsbordet, men de skador det orsakat är fruktansvärda.

Det är vanliga människors barn som slåss och dödas varje dag. Kvinnor har förlorat sina män och andra har lemlästats så mycket att de aldrig kommer att kunna försörja sig själva igen. Många är utan mat, därför att de vita lämnat Rhodesia. För varje vit som överger Rhodesia blir två personer utan arbete och för en genomsnittsfamilj på sex betyder det att tolv förlorar sin inkomst. Men de måste fortfarande betala sin hyra och de måste skaffa pengar till mat...

Ni i England tycks hata Ian Smith och alla vita i Rhodesia, era bröder, men det hjälper inte oss...

Demokratin har traditionellt varit Englands livsform. Ni har visat världen hur demokratin skall förverkligas, och jag undrar om ni inte nu kunde ta risken att pröva samma idéer för Rhodesia. Vi ser fortfarande upp till England när det gäller den demokrati som innebär att individen skall ha rätt att säga vad han tänker och visa det i allmänna val. Vi vet att er utrikesminister, dr Owen, arbetar hårt på att finna en lösning för vårt land och vi önskar honom all framgång. Men vi undrar ofta varför ni måste lyssna så mycket på dem som är utanför Rhodesia. Vi ogillar i högsta grad att andra blandar sig i våra affärer. Vi säger till er: Snälla ni, lyssna till vad vi vanliga människor i Rhodesia tycker och tänker.

Med vänlig hälsning,
CHAMPION CHIGWIDA

Efter hemkomsten har Champion gått till aktion. Under de senaste två åren har han fått igång ett ungdomsarbete i sin stadsdel för att avleda ungdomen från våldet och upploppen. På sin arbetsplats har han också gått före. Han gjorde anteckningar om diskrimineringen, den dåliga kvaliteten på maten, bristen på kommunikation och skällsorden som förekom mellan vita och svarta på jobbet och skrev sedan ett detaljerat brev om vad han iakttagit till verkställande direktören. Han visste att han riskerade sitt jobb, som han själv sade.

Två dagar senare skickade VD:n efter honom och han konfronterades med hela styrelsen. VD:n påminde Champion om hans brev och uppmuntrade honom att upprepa vad han sagt i det. Det gjorde Champion, varefter VD:n tillade: "Jag vill att varenda en av dessa punkter skall korrigeras." Det håller nu på att ske.

Champion har börjat tänka också för vad som behöver ske i landet i stort. Han arbetar ofta nattsift. Där i stillheten söker han ledning från Gud för vad han skall göra. Ofta blir hans vänner uppringda av honom mitt i natten och hör honom säga "Jag har tänkt på en sak!" Dessa tankar har lett till viktiga initiativ. De har t. ex. resulterat i att han sökt upp tre medlemmar av regeringen, en medlem av exekutivutskottet och andra nationella ledare. Han säger klart och rakt på sak till dessa män vad han tänkt — som en fullvärdig medborgare! Han talar som en man ur ledet men ger nationella ledare, vita och svarta, en utmaning att ge landet det moraliska ledarskap som det i så hög grad behöver.

13 Vem skall visa vägen?

Eddie Cross säger ifrån om segregationen i skolorna

Mount Pleasant är en förstad till Salisbury som verkligen gör skäl för namnet "behaglig". När cyniker gör sig roliga över att vita rhodesier är beredda att försvara sitt land "till sista swimmingpoolen", menar de platser som Mount Pleasant med sina rymliga hem och stora trädgårdar med bougainvillea och jakarandaträd.

Genom nyligen fastställda förordningar har det blivit möjligt för några få svarta att flytta in i den stadsdelen. Flera kommer att följa efter, och deras barn kommer att få tillträde till skolorna i Mount Pleasant på samma villkor som de vita.

Det är en av orsakerna till att en del vita föräldrar beslutat sig för att lämna landet. De fruktar att utbildningsnivån kommer att sänkas. Andra är rädda för vad som skulle kunna hända om vita och svarta skolungdomar får umgås med varandra.

I november 1978 utlystes ett föräldramöte i Mount Pleasants gymnasieskola. På dagordningen stod ett förslag att pojkar och flickor i Mount Pleasants skolor skulle undervisas separat, så att pojkarna hänvisades till en skola och flickorna till en annan.

Möteslokalen var fullpackad. Ordföranden, som var rädd att känslorna skulle ta överhanden i mötet, inledde med att fastslå att varje talare endast fick yttra sig en gång, att inga långa tal och inga diskussioner var tillåtna. Han var själv uppenbarligen mycket nervös och det påverkade i högsta grad atmosfären bland mötesdeltagarna. Ibland dem satt ett ungt äkta par, Eddie och Janette Cross. Deras 13-åriga son går på högstadiet och deras 9-åriga dotter kommer snart dit. Eddie är ekonom, dynamisk och respekterad. Han är inte rädd att stå för sina åsikter.

Under många år har han och hans hustru använt sitt hem till att ge svarta och vita tonåringar kristna värden och normer. Under ordförandens inledningsanförande fick Eddie en stark känsla av att han måste komma först på talarlistan för att därmed kunna ange tonen för mötet och ge folk en tro på framtiden.

Så snart ordföranden talat färdigt begärde Eddie ordet. Utifrån sina egna erfarenheter försäkrade han de närvarande föräldrarna att vita och svarta barn kan arbeta och leka tillsammans som den naturligaste sak i världen, att han och hans fru var glada att deras egna barn hade möjlighet att lära känna svarta barn i skolan, att den föreslagna segregationen bara skulle leda till bitterhet, att svarta föräldrar hyser precis samma förhoppningar och fruktan för sina barn som vita föräldrar. Skolans portar skulle slås upp utan fruktan för svarta barn likaväl som vita och på det sättet visa vägen för hela landet.

Fortsättningen av mötet blev högst oväntad också för Eddie och Janette. Inte en enda röst höjdes för den föreslagna "könssegregationen". I stället fick Eddie stöd av den ene talaren efter den andre. Bifallet tilltog för varje inlägg. När de till slut kom till omröstning röstade bara 21 av de hundra närvarande för en segregation.

14 "Vi kan inte fortsätta så här"

En afrikansk lantbrukare berättar

Nedanstående kapitel talar för sig själv. Det är skrivet av en afrikan som måste förbli anonym.

"Jag kommer från norra delen av Rhodesia där kriget började. Jag har arbetat med jorden i hela mitt liv. Vi afrikaner har varit fjärde klassens medborgare. Först kommer de vita, så indierna, sedan de färgade och sist afrikanerna. Det var bakgrunden till den väpnade kampen. Jag understödde den till 100 %. Jag ville köra ut varenda vit ur Rhodesia. Jag hjälpte gerillan med mat och talade om för dem var de vita trupperna befann sig.

Jag blev arresterad fyra gånger. Säkerhetsstyrkornas soldater kom till mitt hus mitt i natten, band för mina ögon och knuffade upp mig på en lastbil och körde iväg. Jag visste inte vart. Jag blev torterad flera gånger. När jag blev fängslad vägde jag 90 kg. När jag blev frisläppt igen vägde jag mindre än 52.

Medan jag satt i fängelse blev alla våra familjer tvångsförflyttade till en 'skyddad by'. Utan förvarning kom soldater med en lastbil till böndernas hyddor. De lastade upp allt som fanns i huset på flaket och for iväg med det och familjerna till den skyddade byn. Där var det bara en påle i jorden med ens namn på som visade var man skulle vara. Där kastades man av och blev lämnad att bygga upp sina egna hyddor och förrådshus. Jag satt själv i fängelse, så min fru fick ensam klara av allt det där. Inte undra på att jag var bitter.

Mitt hat bara växte. Jag förlorade nästan allt jag ägde. Min boskap slaktades av säkerhetsstyrkorna. Min bror dödades genom kriget. Detsamma skedde med min svåger. Min fru måste ta hand om alla deras barn plus våra egna, tillsammans 21 i den skyddade byn.

Så småningom släpptes jag ut. Jag beslöt att söka upp min vän Arthur Kanodereka i Salisbury. Jag ville berätta om mina problem för honom och be om råd hur jag skulle kunna börja på nytt. När jag kom in på hans expedition fann jag till min förvåning Alec Smith där. Jag kunde inte förstå vad som hänt, och jag blev rasande. Min vän måste ha blivit förrädare. Hur kunde han beblanda sig med en vit och till på köpet sonen till premiärministern, den man som jag hatade mer än någon annan? Alec blev presenterad för mig och han reste sig och sträckte fram handen. Jag tvekade — jag ville inte besvara hälsningen men gjorde det i alla fall.

Jag måste stanna över natten hos Arthur Kanodereka. Han började förklara för mig att Alec var en annorlunda vit man och att jag borde lämna det som varit bakom mig. Han talade om absolut ärlighet, absolut renhet, absolut osjälviskhet och absolut kärlek. Men allt han sa gick in genom ena örat och ut genom det andra.

Följande dag föreslog Arthur att jag skulle träffa några av hans

vänner som bodde i en förstad till Salisbury. Det var första gången jag kom innanför dörren till en vit mans hus och satt vid samma bord som han. Det hade aldrig hänt förr i hela mitt liv. De berättade för mig om moralisk upprustning.

Allt det här gjorde mig obehaglig till mods. Det fastnade i hjärtat. Efteråt fortsatte tankarna att komma igen. Jag försökte bli kvitt dem men kunde inte. Och så en dag bestämde jag mig för att pröva att lyssna till Gud, som de sade, och försöka se vad de där fyra absoluta normerna betydde för mig, och då hände en hel del. Jag tänker inte gå in på några detaljer om allt jag ställde tillrätta med människor osv. Men jag skall bara berätta en enda historia.

När jag var stilla sade mitt samvete till mig att jag skulle söka upp den högste myndighetspersonen i distriktet, som har alla trupper, polisväsendet och den civila administrationen under sitt befäl. Det var svårt men den inre rösten sa att jag skulle be honom om förlåtelse för mitt hat mot de vita. Det tog en tid innan jag ville göra det, men till slut gjorde jag det.

Det var oerhört svårt att få tillträde till hans högkvarter. Men jag gjorde vad jag kunde. Det tog mig tre dagar innan det lyckades. Varje dag stod jag utanför huset, som bevakades av soldater och hans folk. Men de ville inte släppa in mig. Den tredje dagen tänkte jag att jag måste tränga mig in. Jag ställde mig alldeles bredvid dörren, och när han kom på morgonen bildade soldaterna dubbla led och gjorde honnör. Just som han gick in, trängde jag mig förbi en av soldaterna och smet in. Dörren stängdes bakom mig och hans män hade förstås ingen chans att dra ut mig igen.

Jag sökte febrilt efter vad jag skulle säga när jag följde honom genom korridoren. Han var fruktad för sin hårdhet. Han gick in på sitt kontor med mig bakom och slog sig ner vid skrivbordet. Först då fick han syn på mig och frågade: 'Vem är du?' Jag förklarade. Och då kände han strax igen mig: 'Javisst, dig känner jag nog. Och nu har du väl kommit för att säga hela sanningen och tala om precis hur gerillan opererar.' Hjärtat bultade förstås i kroppen på mig. Men med Guds hjälp lyckades jag få fram: 'Jag är här för att be om

förlåtelse för all bitterhet jag känt mot er och inte bara er utan alla vita. Jag har hatat er och om jag haft ett gevär skulle jag ha skjutit ner er. Nu är jag här för att be om förlåtelse.'

Han tittade noga på mig och till slut sa han: 'Men jag är ju den som borde ha bett dig om förlåtelse.' Vi såg varandra i ögonen ett tag. Ingen sade något. Tankarna gick runt i huvudet på mig. Jag var rädd att jag skulle hamna i fängelse igen. Men jag sade ingenting mer. Jag tyckte det var bäst att ge mig av och sade adjö och gick.

Detta är något av det Gud lett mig till att göra. Nu känner jag ingen bitterhet. Jag stöder fortfarande frihetskampen men på ett annat sätt. Människor dör dagligen i Rhodesia. Jag har sett dem dö. Vi kan inte fortsätta så här. Vem kommer att styra landet om alla dödas?"

Mycket har hänt sedan den afrikanske lantbrukaren gjorde detta. En ung svart tjänsteman som arbetade på denne distriktschefs kontor blev t. ex. så intresserad att han sökte upp det hem för moralisk upprustning som finns i Salisbury för att ta reda på mera. Framför allt ville han veta hur man kan ta itu med de bittra motsättningarna mellan vita och svarta ute i distrikten. Det blev ett långt samtal. Tillbaka igen i sitt distrikt skrev han följande:

"Jag är nu helt övertygad om att den verkliga fienden inte är den andra stammen eller den andra rasgruppen. Utan det är själviskhet, prestige, fruktan, oärlighet, lögner, misstänksamhet och hat och maktbegär tillsamman tagna. Med rätt eller orätt ser jag på hela världen som en ödelagd by och varje bybo måste hjälpa till, hjälpa till att bygga upp byn på nytt. Jag vet att människor tappat förtroendet för varandra och många har tappat kontrollen över sitt humör och sina tungor. Blod spills varje dag. Det är inte bara världen som ligger i ruiner, jag tror detsamma gällde mig och jag måste bygga upp mig själv först, innan jag kan ha en del i att bygga upp världen."

15 "Samvetets kabinett"

En grupp som tänker annorlunda

Den stora frågan är om dessa enskilda initiativ, hur fina de än är, bara är större eller mindre gnistor, hopp som snabbt slocknar i den kyliga nattluften. "Politik är en fråga om makt", säger realisterna. "Och realism det är att räkna med vapenstyrkan inom alla läger. Vi har att göra med skickliga politiker som Ian Smith, Joshua Nkomo, Robert Mugabe och andra — de har vapen till sitt förfogande och de står mitt i ett desperat krig, där ingen ännu blivit besegrad. Alla är ute efter makt och det är nu en gång så den mänskliga naturen fungerar att var och en snarare kommer att följa sin linje än att överge den av humanitära skäl."

Det är så sant som det är sagt. Men det är lika orealistiskt att bortse från de idéer som också styr människors handlingar. Och under historiens lopp har det ofta varit en handfull personer, en skapande minoritet, som blivit instrument för stora sociala förändringar.

Det gäller också dem som är vägleda av klasskampens ideologi, som nu tagit formen av ett raskrig, i vilket hatet är ett legitimt vapen och våldet en nödvändig förutsättning för seger. Det är ingen tillfällighet att vissa gerillagrupper f. n. driver en propagandakampanj i byarna med möten, ofta natten igenom, som speciellt vänder sig mot den kristna tron. Massor av människor som vanligtvis skulle fylla gudstjänsterna på söndagarna tvingas lyssna till ungdomar som säger åt dem att Kristus var son till en prostituerad, att kristendomen är en form av vit imperialism och sedan tvingar dem att bränna sina biblar. Det som är förvånande är hur djupt förankrad majoriteten av afrikaner i Rhodesia är i sin tro. Kampen står om den yngre generationen. En intelligent strategi för att omintetgöra den tron har riktats framför allt mot skolorna (mer än 1.000 skolor har tvingats läggas ner till följd av gerillans aktioner), mot församlingarna, missionsstationerna och sjukhusen.

Det pågår en ideologisk kraftmätning. Realismen kräver att man räknar med denna ideologiska kamp lika mycket som man ser på maktkampen som en fråga om vapenstöd och politiskt stöd inom och utom Rhodesia.

Människor vars djupaste motiv blivit annorlunda och som är beredda att opåverkade av motståndet dra ut konsekvenserna därav i vittsyftande handling håller på att föra in en ny faktor i situationen. Bland dessa människor befinner sig ett icke obetydligt antal vita, som sett i ögonen att de i själva sin livsstil propagerat för marxismen så länge som deras tro varit en profomasak i stället för en andlig kraft för att förändra strukturen av det samhälle de lever i.

De personer som omnämnts i denna bok står nästan alla i kontakt med varandra och i sin gemensamma insats håller de på att bli en kraft att räkna med. Några av dem, svarta och vita, som har förbindelser med ledare inom alla läger träffas regelbundet. De har kallats ett "samvetets kabinett". Ingen av dem är något helgon och de är de första att erkänna att de har mycket kvar att lära. När de träffas har de ingen uppgjord dagordning. Men de möts som vänner som ärligt håller varandra informerade om de misstag de gjort eller de problem de möter. De skulle troligen förorda olika politiska lösningar på frågan om en inre uppgörelse i Rhodesia. Men en sak är de helt överens om: att det enda hoppet för en lösning är att de politiska ledarna låter sig ledas av vad som är rätt för landet snarare än av parti- eller gruppintressen. De lever sig in i det ansvar som ledare bär och söker tillsammans en väg framåt. I stunder av stillhet lyssnar de sig fram till Skaparens egen plan för vilka åtgärder som bör vidtagas härnäst.

På detta sätt har de av erfarenhet (inte utifrån dogmatiska teorier) gjort två intressanta upptäckter. De har märkt att de som grupp får en belysning av personer och situationer som de skulle gått miste om ifall var och en av dem fullföljt sina egna idéer, hur idealistiska de än må vara. Det kan gälla nya synvinklar eller gemensamma handlingar för ett lag av människor som tillsammans söker visdom från en högre makt, också när det gäller de mest intrikata situationer.

För det andra har de funnit att det nästan alltid är någon i gruppen som kommer på nästa nödvändiga steg i den förelagda uppgiften. Ofta kan det vara frågan om en tanke som skulle kunna hjälpa någon av landets ledare i hans ansvarsområde. Helt uppenbart är det omöjligt att här ge offentlighet åt de betydelsefulla, förtroliga samtal som sådana tankar lett till. Men två exempel skall anföras.

Det var under en veckoslutssamling av detta slag på ett hotell tillsammans med tolv svarta och vita vänner som Cyril Hatty fick den besvärande tanken att han var skyldig Herbert Chitepo en ursäkt och att han skulle skriva till honom i Lusaka, Zambias huvudstad. Han fullföljde sin tanke och den märkliga brevväxlingen mellan honom och Chitepo ägde, som det senare visade sig, rum just innan Chitepo tragiskt dödades av den bomb som placerats i hans bil.

Ett annat exempel gäller en högre vit ämbetsman i Rhodesia. Stan O'Donnell var utrikesminister under nio år, tills han drog sig tillbaka 1977. Han är dessutom scoutchef för Rhodesia och distriktsguvernör för Rotary. Alla politiska ledare känner honom väl. O'Donnell är född i Australien och besitter en från direkthet som inte brukar utmärka diplomater av den brittiska typen.

Förra året blev hans äldste son transporterad från fronten per flyg med en granatskärva i hjärnan. Denne son var framstående idrottsman och har spelat i Rhodesias rugbylandslag. Han låg på intensivvårdsavdelningen i två veckor. Föräldrarna anropade Gud på ett sätt som de aldrig gjort förut, som Stan själv säger. Deras böner besvarades på två sätt. Läkarna hade sagt att sonen skulle bli så mentalt handikappad att han skulle fortleva bara som en "grönsak". Men genom ett under tillfrisknade han. Idag har han ett arbete och kan köra sin egen bil i Salisbury.

Det andra undret hände Stan själv. Han har berättat för många, bland dem svarta och vita medlemmar av regeringen, att "jag har lärt mig skillnaden mellan att be Gud att skriva under på *mina* planer, och att be honom om att sätta mig i stånd till att ha en andel i *Hans* plan".

Han är nu en av den grupp som kallas "samvetets kabinett". När den kritiska frågan huruvida ett visst antal vita platser i det kommande parlamentet skulle säkerställas, för att på det sättet garantera vissa beslut, kom upp i förhandlingarna före överenskommelsen av den 3 mars, så var den vita opinionen inom Rhodesiska Fronten mycket starkt för en sådan säkerhetsklausul till de vitas förmån.

Stan O'Donnell menade att "hela frågan måste avföras från dagordningen. Det finns inga sådana garantier. Vilken regering som vill kan annullera en sådan bestämmelse. Den enda garanti som fungerar är förtroende." Och det sade han rent ut i alla sammanhang.

Vid ett annat tillfälle när en stor tvistefråga seglade upp som höll på att vidga klyftan i landet ännu mera uttryckte en del av deltagarna i "samvetetskabinettet" under en av deras träffar sin oro för hur en viss skribent skulle behandla denna fråga. Han menade att denne ofta bidrog till att göra saker och ting värre. Sedan de lyssnat i stillhet tillsammans gick Stan O'Donnell till telefonen och ringde upp vederbörande. Det visade sig att denne just höll på att skriva sin artikel i frågan. Stan O'Donnell sade till honom: "Gud har givit mig några tankar som jag vill ge dig för ditt övervägande." Och han läste upp vad han skrivit ned. Den andre lovade att ringa tillbaka samma eftermiddag och läsa upp vad han skrivit. Hans artikel i tidningen dagen därpå anslog den ton som Stan förordat: nödvändigheten av att hålla lidelserna i schack och stödja enigheten i landet.

16 En ny dimension av diplomati — X-faktorn

Vad mer kan England göra?

Den brutala frågan kvarstår: vad skall nu ske? Finns det någonting mera England kan göra förutom att utöva påtryckningar av alla möjliga slag på alla parter för att driva dem samman till gemensamma överläggningar?

Många i detta land har blivit djupt skakade av de senaste grymheterna och de brutala hämndaktionerna. Men vi tenderar att delas i två grupper — de som lägger skulden på Ian Smith och de som lägger skulden på David Owen. Anklagelser kommer inte att leda någon vart. Attityderna kanske måste förändras lika mycket i England som i Rhodesia. Kritikerna på alla kanter har mycket gemensamt: de är cyniska, självrättfärdiga och utan hopp. Vad som nu behövs är hopp och inspiration till handling.

De här återgivna exemplen visar att det finns en kärna av människor i Rhodesia, svarta och vita, som satsar allt på att en uppgörelse skall fungera. Detta faktum borde vår politik ta i beaktande och ge dessa människor det stöd de behöver i kontakterna med sina ledare — förutom att vi fortsätter våra ansträngningar att få ledarna för de stridande fraktionerna att sitta ned vid samma bord.

Men hur långt sträcker sig vår insatsvilja i England? Rhodesia är på många sätt en provosten på vad England står för i världen och vad vi menar vår uppgift vara. Det är inte så mycket en fråga om att finna en passande politisk formel som att ge tro på en grundläggande inställning. Valet står mellan en attityd som begränsar vårt engagemang i andra världsdelar till ett minimum, medan vi själva koncentrerar oss på våra ekonomiska problem och vår egen levnadsstandard, och en beslutsamhet att miljontals rhodesier, för vars framtid vi är ansvariga inte skall gå kaos tillmötes.

Utan en överenskommelse mellan Nkomo, Mugabe, Muzorewa, Sithole, Chirau och Smith är möjligheterna för ett intensifierat krig tyvärr mycket stora. Men Rhodesias ledare och andra makter utanför landet kommer snabbt att registrera vår grundläggande attityd. Det är en sak att fortsätta Englands och USA:s långvariga försök att åvägabranga en uppgörelse, men så länge de inblandade parterna inte kommer överens kan vi ingenting göra. En helt annan sak är att säga: "Vi får inte tillåta ett blodbad!"

Situationen påverkas också av ideologiska krafter. Utgången kommer i sista hand att avgöras av de idéer som slår rot i gemene man, det må vara gerillan eller folket i byarna och städerna. Tim Peech

(kapitel 3) och andra har visat att det är möjligt att vinna gerillans förtroende på ett annat sätt. Detsamma gäller de extremt konservativa vita. Rhodesias folk har fortfarande kristna rötter som går djupt. Huvudaktörerna i dramat erkänner sig alla som kristna. Den överväldigande majoriteten av folket vill ha fred som grundar sig på en försoning och ett nytt Zimbabwe som styrs av en under fria former demokratiskt vald regering.

Under krigets alla växlingar och diplomatiens olika turer kan man inte nog värdera vad ett ståndpunktstagande från Englands och Amerikas sida i grundläggande frågor skulle betyda. Det skulle innebära att:

1. Vi står för ett slutgiltigt införande av majoritetsstyre, baserat på fria och rättvisa val och kommer att skapa förutsättningarna härför.
2. Vi tar inte parti i kampen om makten. Vi är varken för eller emot Nkomo eller Muzorewa eller Mugabe eller Sithole eller Chirau. Det är bara Rhodesias folk som självt kan avgöra vem som skall leda det. Vi vill inte vara så inbiliska att vi tror oss kunna bedöma vem som är mera lämpad än någon annan att leda Zimbabwe.
3. Framför allt önskar vi se ett slut på kriget och lidandena och att det nya Zimbabwe skall ta vid på ett sätt som gagnar hela Afrika och därtill vill vi ge allt det utvecklingsbistånd som vi förmår. Även om vi har många andra internationella intressen att ta hänsyn till när det gäller Rhodesia, så är dessa sekundära i förhållande till den avgörande frågan: Vad är bäst för Zimbabwes 6,5 miljoner människor, för vars framtid vi lagligen bär ansvaret.

Ju starkare och klarare vårt ställningstagande blir i dessa principfrågor liksom vår vägran att råka på avvägar i diplomatiens komplexa köpsläende, desto större är möjligheterna för andra afrikanska stater — särskilt Nigeria som kan spela en avgörande roll — att följa samma linje. Ingen av presidenterna i frontstaterna önskar ett Zimbabwe i kaos.

Afrika besitter förmågan till det oväntade, till att förändras. Ingen uppgörelse kommer helt säkert att bli möjlig, än mindre göra slut på kriget såvida inte fixerade ståndpunkter och tillfrusna attityder drastiskt förändras. Lyckligtvis är inte afrikaner (inklusive Ian Smith) lika fastlåsta vid kravet på "konsekvens" som många intellektuella i väst. Kenyatta transformerades från en ledare för Mau Mau till en statsman vars generösa erbjudande förmådde många vita att stanna i Kenya. Efter inbördeskriget i Nigeria försonades de övriga stammarna med Ibo-folket. Slutet på 17 års inbördeskrig i Sudan och den nyligen timade oväntade försoningen mellan general Nimeiry och den muhammedanske religiöse ledaren Sadiq el Mahdi, som tidigare lett en kupp mot Nimeiry, har givit hopp. Alla dessa precedensfall i Afrika pekar på att någonting helt oväntat skulle kunna ske i Rhodesia.

För att nå en uppgörelse kanske det blir nödvändigt för England — och för USA — att våga sig ut på områden som sträcker sig utanför den normala diplomatins räckvidd, t. ex. konsten att medverka till försoning av personliga motsättningar mellan ledare, där vi skulle utbe oss råd och hjälp av general Nimeiry i Sudan och general Obasanjo i Nigeria — konsten att vinna Ian Smiths förtroende för att hjälpa honom att ta det modigaste steget i sitt liv — villigheten att ta risker genom en djärv intervention av något slag för att säkerställa fria och rättvisa val och för att rädda liv.

Ett under kan fortfarande ske i den rhodesiska situationen. Med den förväntan kan det fortfarande hända att Ian Smith och övergångsregeringen under vissa omständigheter kan vända sig till England och USA med begäran om hjälp att genomföra internationellt acceptabla val.

Stötestenen är Smiths misstro mot England. Men om den kunde övervinnas och detta steg tas, skulle ett fullständigt nytt läge uppstå. Nyckeln för England kan vara att behandla honom annorlunda och ingjuta förtroende på nytt, oavsett vad som hänt tidigare. Skälet härtill skulle inte vara att hans politik därmed erkänns såsom riktig utan att alltför mycket står på spel för att göra något mindre än

det. Skulle en representant för England kunna ge honom tilltro till våra intentioner? Fel har begåtts på båda sidor. Om vi till att börja med erkände det, skulle vi kanske möta ett överraskande gensvar (som dr Owen gjorde vid sitt första besök i Salisbury). Låt oss våga se sanningen i ögonen att personlig antipati och en önskan på vissa håll att se Smith förödmjukad har varit en faktor i spelet. Nu när Rhodesia befinner sig på randen av "krig utan ände" är det nödvändigt att finna en ny utgångspunkt.

Det skulle också hjälpa om vi kunde lära oss att se oss själva som andra ser oss. I perspektivet av vad som händer i världen är vårt gräl med våra vita bröder i Rhodesia — och deras bitterhet mot oss — en fraktionssplittring inom en vit stam. Det vore mera realistiskt att erkänna att vi är en av de rika nationerna i världen som håller fast vid själviska fördelar och en privilegierad position visavi de fattiga länderna och att vår position i så måtto inte avsevärt skiljer sig från den som våra vita bröder i Rhodesia intar visavi de svarta där. Vi behöver inte ge avkall på våra principer men vi måste ge avkall på vår självrättfärdighet, om vi vill att de skall bli annorlunda.

"Det finns berg av misstro som måste besegras", sade Ivor Richard, den engelske ordföranden för rhodesiakonferensen i Genève 1977. Bergen har inte blivit mindre sedan dess, utan tvärtom har stamrivaliteten mellan svarta vuxit, olika ledares privata arméer likaså och, minst ursäktligt av allt, engelsmännens monumentala misstro mot Smith och Smiths lika monumentala misstro mot engelsmännen. Det är källan till den obrutna ström av misstänksamhet som förgiftat alla försök till underhandlingar.

I de erfarenheter som nedtecknats i detta häfte är det en faktor som återkommer: förlåtelsens förmåga att bryta dödlägen. Det är inte en faktor som lätt injiceras i modern diplomati. Men det har hänt. I den tilltagande ideologiska "kraftmätningen om Afrika" kan det vara värt att komma ihåg ett yttrande från 30-talet av Michael Borodin, en av kommunismens pionjärer i Kina: "Den kristna doktrinen om förlåtelse, som praktiseras så lite men predikas så ofta, verkar så obetydlig men ändå är den det största hindret för spridandet av kommunismens idéer."

Mot det kan ställas Kenyattas ord till de vita farmarna när han öppnade dörren för dem att ta del i hans Harambee-kampanj för att bygga ett nytt, enat Kenya efter Mau Mau: "I de fall jag begått fel mot er, ber jag er förlåta mig. I de fall ni begått fel mot mig, förlåter jag er."

Är det omöjligt att tänka sig att några sådana ord skulle kunna fällas mellan England och Rhodesia?

Denna attityd skulle vid rätt tidpunkt — och det vore i sig själv ett mirakel — kunna komma till uttryck och därigenom föra in ett fullständigt nytt element i situationen och leda till en överenskommelse som de rivaliserande afrikanska ledarna skulle kunna acceptera. Bara Gud vet exakt hur det skall kunna ske. Men möjligheterna därtill finns inom landets gränser. Det är ett element som kanske skulle kunna få vågskålarerna att ändra läge.

En av de vita rhodesier som samarbetar med många av dem vars erfarenheter behandlats i föreliggande häfte är en välkänd man i ledande ställning. När han först lärde känna dessa människor sade han till dem: "Jag tror på allt ni gör utom det att jag inte kan acceptera er tro på Gud. Jag är agnostiker." En av dem svarade: "Låt oss inte diskutera om Gud finns eller inte. Låt oss kalla det faktorn X." Några månader senare sade denne man: "Jag har observerat vad som hänt genom era insatser och resultatet är sannerligen mera effektivt än något som de politiska partierna uppnår. X-faktorn tycks fungera. Jag går med på att den existerar — och på något sätt måste vi sätta den i funktion."

Diplomater och statsmän som accepterar att X-faktorn existerar och räknar med den kan ännu finna den inspirerade plan som leder till en uppgörelse i Rhodesia.

